

Gezonde schoollunch in Rotterdam

2024

Onderzoek naar de haalbaarheid en effectiviteit van een gezonde lunch op basisscholen in Rotterdam

Annemieke Wargers & Wilma Jansen

AFDELING MAATSCHAPPELIJKE GEZONDHEIDSZORG, ERASMUS MC ROTTERDAM
19 DECEMBER 2024

Contents

Samenvatting	3
Aanleiding.....	4
Methode	5
Gekozen lunchconcepten per school	6
Resultaten over de haalbaarheid van de gezonde schoollunch pilot: ervaringen van schoolpersoneel, ouders en kinderen	7
Ervaringen en tevredenheid van kinderen	7
Deelname aan de gezonde schoollunch.....	7
Tevredenheid over de aangeboden lunch.....	8
Ervaring van de lunch(pauze)	8
Continuering van de gezonde schoollunch	8
Ervaringen en tevredenheid van ouders	9
Deelname van het kind.....	9
Tevredenheid over de aangeboden lunch.....	9
Continuering van de gezonde schoollunch	9
Redenen om wel of niet mee te doen aan de gezonde schoollunch	10
Betaalbaarheid	11
Ervaringen en tevredenheid van schoolpersoneel	12
Tevredenheid over gezonde schoollunch	12
Continuering van de gezonde schoollunch	12
Redenen voor docenten om wel of niet door te gaan met de gezonde schoollunch	13
Ervaringen met implementatie.....	14
Resultaten over effectiviteit van de gezonde schoollunch pilot	17
Tussendoortje en lunch van kinderen op school.....	17
Eetgedrag van kinderen	17
Smaakvoorkeuren.....	18
Ervaren gezondheid	18
Financiële stress	18
Factoren in de klas	19
Groepsgesprekken met schoolpersoneel en ouders	20
Ouders	20
Ervaringen met de gezonde lunch op school	20
Positieve aspecten van de gezonde schoollunch	21

Negatieve aspecten van de gezonde schoollunch	21
Rol van ouders	21
Ouderbijdrage	22
Continuering van een gezonde schoollunch	22
Vinden ouders de gezonde schoollunch een succes?	22
Schoolpersoneel.....	23
Ervaringen met de gezonde lunch op school	23
Waarom kinderen wel of niet eten van de gezonde schoollunch.....	23
Samenwerking met aanbieders.....	25
Positieve aspecten van de gezonde schoollunch	26
Negatieve aspecten van de gezonde schoollunch	26
Rol van ouders	27
Verantwoordelijkheid voor een lunch tijdens schooltijd	27
Continuering van een gezonde schoollunch	28
Vindt schoolpersoneel de gezonde schoollunch een succes?.....	28
Vragenlijst alle scholen haalbaarheid.....	30
Rijksfinanciering Programma Schoolmaaltijden	30
Huidige aanbod schoolmaaltijden	30
Vorm van de schoolmaaltijd	31
Scholen die nog geen maaltijd aanbieden	31
Haalbaarheid van een gezonde schoollunch.....	32
Waarom scholen wel of niet mee zouden doen?.....	33
Conclusie	34
Discussie	34
Implementatie van de gezonde schoollunch	34
Effecten van de gezonde schoollunch.....	35
Huidige aanbod in Rotterdam	36
Conclusie	36
Implicaties voor beleid en praktijk.....	36
Mogelijkheden voor vervolgonderzoek	37

Samenvatting

Kinderen in Rotterdam hebben overgewicht en ongezond eetgedrag. Eerder onderzoek in Nederland laat zien dat een gezonde schoollunch kan bijdragen aan de aanpak van overgewicht en positieve gezondheidseffecten. Dit onderzoek van het Erasmus MC in opdracht van de gemeente Rotterdam richt zich op de effectiviteit en haalbaarheid van een gezonde lunch op basisscholen in Rotterdam.

Deel 1 van het onderzoek was een pilot waarbij 5 basisscholen gedurende 18 schoolweken in schooljaar 2023-2024 een gezonde lunch hebben aangeboden op school. Het meest haalbare lunchconcept is per school bedacht in co-creatie met schoolpersoneel, ouders, kinderen en externe stakeholders. Door middel van vragenlijsten, observaties en groepsgesprekken is gekeken naar zowel de effectiviteit als de haalbaarheid en implementatie ervaringen van de gezonde schoollunch. Kinderen en ouders hebben 3 keer de vragenlijst ingevuld en/of meegedaan aan de observaties: in het begin, midden en eind van het schooljaar. Docenten hebben elke 1 à 2 maanden een digitale vragenlijst ingevuld. Op elke pilotschool zijn aan het einde van het schooljaar twee groepsgesprekken georganiseerd: één met ouders en één met schoolpersoneel. Deel 2 van het onderzoek was een vragenlijst voor alle basisscholen in Rotterdam, waarbij het huidige aanbod van schoolmaaltijden is geïnventariseerd en scholen gevraagd is naar de verwachte haalbaarheid van een gezonde schoollunch.

Uit de vragenlijsten van kinderen, ouders en docenten en observaties van het eten van kinderen op school blijkt dat voor de meeste kinderen de lunch vanuit huis niet voldoet aan de richtlijnen van gezonde voeding. Qua effectiviteit zorgt een gezonde schoollunch ervoor dat kinderen meer groente gaan eten en minder zoete dranken meenemen vanuit huis. Er zijn kleine verschillen gevonden die suggereren dat kinderen groente en fruit lekkerder zijn gaan vinden. Wel moet er gekeken worden naar ongewenste gevolgen, zoals het eten van meer koek en cake, minder ontbijt en kinderen die zich minder op hun gemak voelen in de klas.

Qua implementatie verschilt het per school hoe tevreden kinderen, ouders en schoolpersoneel zijn. Op sommige scholen was het een succes, op andere was dat niet het geval of zijn er aanpassingen nodig in bijvoorbeeld aanbod of organisatie. Kinderen gaven aan de lunch vanuit huis lekkerder te vinden dan de lunch van school. Over het algemeen vinden ouders en schoolpersoneel de gezonde schoollunch wel een goed initiatief, met name voor de kinderen die het nodig hebben.

Als we kijken naar alle basisscholen in gemeente Rotterdam, biedt 38% van de basisscholen al een vorm van schoollunch aan en meerdere scholen staan hiervoor open in de toekomst. Met name tijdsinvestering, financiering, organisatielasten en faciliteiten in de school worden als obstakels gezien om een gezonde schoollunch aan te bieden.

Uit het onderzoek kunnen we concluderen dat een gezonde lunch nodig blijkt te zijn en positieve verandering kan opleveren. Wel is het van belang om een passende lunchvorm bij de school te vinden, zodat kinderen ook daadwerkelijk mee-eten. Er is animo en bereidheid voor een gezonde schoollunch bij kinderen, ouders en scholen, maar er zijn ook nog obstakels te overwinnen.

Aanleiding

In Nederland heeft ruim 1 op de 10 kinderen overgewicht.¹ Daarnaast hebben veel kinderen ongezond eetgedrag, waarbij ze bijvoorbeeld te weinig groente en fruit eten. Kinderen uit wijken met een lage sociaal economische status laten zelfs nog ongezonder eetgedrag zien en hebben vaker overgewicht vergeleken met de kinderen uit wijken met een gemiddelde of hoge SES. Preventief inzetten op gezonde leefstijl is belangrijk, aangezien ongezonde leefstijl een effect heeft op het volwassen leven. In 2005 zijn een aantal basisscholen in Rotterdam begonnen met het Lekker Fit! programma, wat zich richtte op het tegengaan van overgewicht en het bevorderen van gezonde leefstijl, met name door extra beweegmomenten en beleid rondom gezonde leefstijl te organiseren, waaronder water drinken, gezonde traktaties en gezonde tussendoortjes. Een gezonde schoollunch was geen onderdeel van het Lekker Fit! programma.

Uit recent onderzoek naar de 'Gezonde Schoollunch' van Wageningen Universiteit² en de 'Gezonde Basisschool van de Toekomst' (GBT) van de Universiteit van Maastricht³, blijkt dat een gezonde schoollunch kan bijdragen in de aanpak van overgewicht en het verbeteren van gezonde voedselinname. Gezien deze positieve resultaten is de Gemeente Rotterdam het 'Gezonde Schoollunch' project gestart, waarin we hebben onderzocht of die positieve resultaten uit de bovengenoemde onderzoeken ook in stad als Rotterdam met een andere bevolkingssamenstelling en sociale situatie te behalen zijn.

Onderzoekers van de afdeling Maatschappelijke Gezondheidszorg van het Erasmus MC hebben dit onderzoek uitgevoerd. Enerzijds richtte het onderzoek zich op de effectiviteit van een gezonde schoollunch, specifiek gericht op eetgedrag, smaakvoorkeuren, ervaren gezondheid, de sfeer en concentratie in de klas en financiële stress van ouders. Anderzijds onderzochten we de haalbaarheid van een gezonde lunch op basisscholen in Rotterdam, waarbij we onder andere keken naar de tevredenheid, betaalbaarheid, draagvlak en implementatie van een gezonde schoollunch. Ook is door middel van een vragenlijst onder alle scholen in Rotterdam geïnventariseerd wat het huidige aanbod van schoolmaaltijden is en of een gezonde schoollunch haalbaar zal zijn.

¹ <https://www.voedingscentrum.nl/professionals/gemeenten/overgewicht-4-12-jaar>

² <https://www.degezondebasisschoolvandetoekomst.nl/resultaten/overig-onderzoek/>

³ <https://www.degezondebasisschoolvandetoekomst.nl/resultaten/de-gezonde-basisschool-van-de-toekomst/>

Methode

Het onderzoek naar de gezonde schoollunch in Rotterdam bestaat uit twee delen, een pilot op vijf basisscholen en een vragenlijst voor alle Rotterdamse basisscholen. Hieronder staan de twee delen van het onderzoek kort beschreven. De methode is uitgebreider beschreven in bijlage A. Het protocol van de pilotstudie is uitgebreid beschreven in een Engelstalig artikel.⁴

Deel 1 van het onderzoek is een pilot waarbij vijf basisscholen in Rotterdam gedurende 18 schoolweken tijdens schooljaar 2023-2024 een gezonde lunch op school hebben aangeboden aan basisschoolleerlingen. In een co-creatiesessie per school met schoolpersoneel, ouders, leerlingen en relevante stakeholders is het lunchconcept per school bepaald (zie bijlage B). De gezonde schoollunch werd aangeboden voor 4 dagen in de week en moest voldoen aan de richtlijnen voor gezonde voeding van het Voedingscentrum. Er werd alleen eten tijdens de lunch aangeboden, aangezien scholen vanuit het Lekker Fit! programma beleid hebben op onder andere water drinken en gezonde tussendoortjes.

In deze pilot hebben we gekeken naar zowel effectiviteit van deze gezonde schoollunch als de haalbaarheid van implementatie (tabel 1 en 2). Uitkomstmaten zijn gemeten door middel van observaties bij kinderen en vragenlijsten voor kinderen, ouders en schoolpersoneel. Wat betreft effectiviteit is gekeken naar eetgedrag, smaakvoorkeur, ervaren gezondheid, factoren in de klas en financiële stress van ouders. Wat betreft haalbaarheid is gekeken naar de ervaringen met implementatie, tevredenheid, continuering en betaalbaarheid.

De meetmomenten voor ouders en kinderen van alle scholen waren in het begin (september 2023), in het midden (februari 2024) en aan het einde van het schooljaar (juli 2024), zie tabel 1. Voor de drie scholen die van september tot februari de gezonde schoollunch hadden vanuit de pilot, was in september de voormeting en in februari de nameting. Voor de twee scholen die van februari tot juli de gezonde lunch hadden vanuit de pilot, was in februari de voormeting en in juli de nameting. Schoolpersoneel vulde elke 1 à 2 maanden een vragenlijst in, zie tabel 2. Niet al het schoolpersoneel dat de vragenlijst invult heeft ook een eigen klas (bijv. directeur of gymdocent), vandaar dat niet altijd de volledige vragenlijst is ingevuld en aantallen qua respons per onderwerp kunnen verschillen. Aanvullende groepsgesprekken met ouders en schoolpersoneel vonden plaats aan het einde van het schooljaar. Ouders, kinderen ≥ 12 jaar en schoolpersoneel moesten toestemming geven om mee te doen aan het onderzoek.

Op de vijf pilotscholen zaten in totaal 912 kinderen (tabel 4). In tabel 3 staat de respons op vragenlijsten en observaties beschreven voor kinderen en ouders. In totaal hebben we bij 297 kinderen observaties gedaan tijdens de voormeting en bij 296 tijdens nameting. In totaal hebben 146 kinderen (alleen groep 5 t/m 8) de vragenlijst ingevuld tijdens de voormeting en 133 tijdens de nameting. In totaal hebben respectievelijk 96 en 93 ouders de vragenlijst ingevuld tijdens voor- en nameting. In de analyses zijn alleen kinderen en ouders

⁴ Wargers A, Polychronakis K, Nieboer D, Raat H, Jansen W. Co-creation and implementation of a healthy lunch at Dutch primary schools in disadvantaged neighbourhoods: design of a cluster randomised cross-over effectiveness study. *BMJ Open*. 2024 Oct 16;14(10):e083534. doi: 10.1136/bmjopen-2023-083534. PMID: 39414278; PMCID: PMC11487977.

meegenomen met data op zowel voor- als nameting. Deze aantallen verschillen per uitkomstmaat. De periode tussen voor- en nameting is ca. 18 schoolweken.

Deel 2 bestaat uit een digitale vragenlijst voor alle basisscholen in Rotterdam waarbij we geïnterviewd hebben wat het huidige aanbod is van schoolmaaltijden en hoe scholen de haalbaarheid van een gezonde schoollunch inschatten. Alle schooldirecties ontvingen de informatie, uitnodiging en link naar de online vragenlijst via hun accountmanager onderwijs van de gemeente Rotterdam. 88 van de 201 basisscholen in gemeente Rotterdam hebben de vragenlijst ingevuld.

Gekozen lunchconcepten per school

In tabel 4 zijn per basisschool de verschillende aanbieders en soort lunch beschreven tijdens de pilot. Scholen hadden qua vorm van de lunch geen restricties, ze konden zowel kiezen voor een kant-en-klare als voor een zelfsmeerlunch, maar ook voor interne verzorging door school en ouders of voor een externe aanbieder. Alle scholen hebben gekozen voor een kant-en-klare lunch van een externe aanbieder. Op sommige scholen hebben ouders een rol gehad bij bijvoorbeeld het uitdelen van de lunch op school. Tijdens de pilot zijn we uitgegaan van een waterdrinkbeleid vanuit het Lekker Fit!-programma op alle scholen. Daarnaast hebben deze scholen ook beleid op gezonde tussendoortjes en gezonde traktaties.

Na afloop van de pilot zijn de eerste drie basisscholen doorgegaan met het aanbieden van een gezonde schoollunch tot het eind van schooljaar 2023-2024, gefinancierd vanuit de landelijke overheidsmiddelen van het Programma Schoolmaaltijden georganiseerd door het Jeugdeducatiefonds en het Rode Kruis. School 1 is doorgegaan met de warme lunch van Tommy Tomato voor 2 dagen in de week. School 2 is doorgegaan met de warme lunch van WMO Radar op de vrijdag en hebben 1 dag in de week een warme lunch van Tommy Tomato aangeboden. School 3 is doorgegaan met de broodlunch van Stichting Geloven in de Wijk voor 2 dagen in de week.

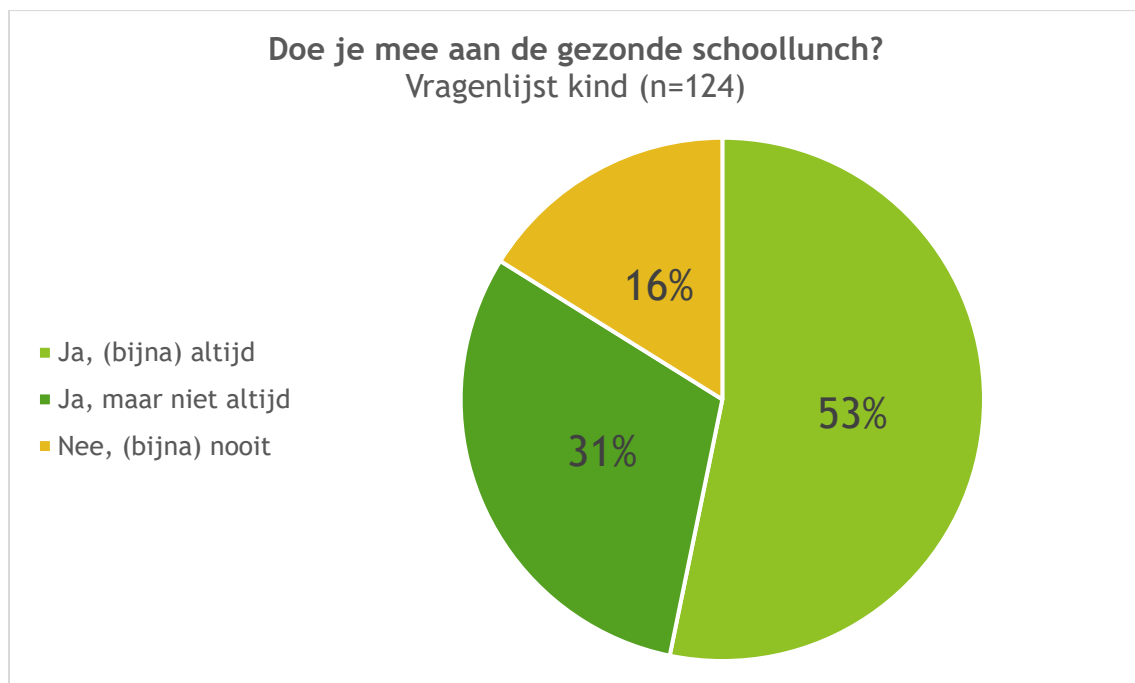
Resultaten over de haalbaarheid van de gezonde schoollunch pilot: ervaringen van schoolpersoneel, ouders en kinderen

Ervaringen en tevredenheid van kinderen

Tijdens de nameting hebben kinderen van groep 5 t/m 8 in een vragenlijst aangegeven hoe zij de gezonde schoollunch hebben ervaren en hoe zij tegenover de continuering van een gezonde schoollunch staan. Tijdens zowel voor- als nameting hebben kinderen vragen beantwoord over de lunchpauze in het algemeen en verschillen tussen voor- en nameting zijn hieronder beschreven. Zie tabel 6.

Deelname aan de gezonde schoollunch

In totaal geeft 53.2% van de kinderen in de vragenlijst aan (bijna) altijd mee te doen met de gezonde schoollunch (figuur 1). 16.1% van de kinderen geeft aan (bijna) nooit mee te doen, waarbij de percentages per school verschillen van 10.5% bij school 5 tot 26.7% bij school 4.

Figuur 1. Percentage kinderen dat meedoet aan de gezonde schoollunch

26.7% van de kinderen heeft aangegeven wel eens iets van de gezonde schoollunch mee naar huis te nemen. Dit gebeurt het vaakst op school 5 en het minst vaak op school 3.

In totaal heeft 78.8% van de kinderen wel eens iets gegeten tijdens de gezonde schoollunch wat diegene nog niet kende (figuur 2). Op school 3 gold dit voor alle kinderen die de vragenlijst hebben ingevuld, op andere scholen varieerde dit tussen de 71.8% en 85.7%.

Figuur 2. Percentage kinderen dat wel eens iets heeft gegeten wat diegene nog niet kende

Tevredenheid over de aangeboden lunch

Op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens), scoorden de kinderen een 3.1 op de vraag of er genoeg keuze was tijdens de lunch. Dit werd het laagst gescoord op school 4 en het hoogst op school 3.

Ervaring van de lunch(pauze)

Kinderen vonden de lunch bij de nameting significant minder lekker vergeleken met de voormeting (tabel 14). Op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens), is de stelling 'De lunch was lekker' afgenomen van een 4.7 tijdens de voormeting naar een 3.6 tijdens de nameting.

Bij de voormeting waren kinderen tevreden over de tijd om te eten (4.2) en de gezelligheid in de klas tijdens de lunch (4.2) en hadden ze genoeg gegeten. Er zijn geen significante verschillen gevonden op de stellingen of kinderen genoeg tijd hadden om te eten, het gezellig was tijdens de lunch en of kinderen genoeg hadden gegeten (tabel 14).

Continuering van de gezonde schoollunch

Op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens), vinden kinderen het over het algemeen fijner om eigen lunch vanuit huis mee te nemen (4.1) en geven ze een 3.1 op de vraag of ze de schoollunch voor altijd willen.

Als de gezonde schoollunch doorgaat, gaat de voorkeur van leerlingen uit naar een warme maaltijd (44.4%). Dit was zo op alle scholen. De tweede keuze zou een broodlunch zijn (29.3%). In de open antwoorden (categorie: 'anders') gaven kinderen met name suggesties voor specifieke gerechten, zowel gezond als ongezond, die ze zouden willen terugzien bij de schoollunch.

Ervaringen en tevredenheid van ouders

Tijdens de nameting hebben ouders in een vragenlijst aangegeven hoe zij de gezonde schoollunch hebben ervaren en hoe zij staan tegenover de continuering van een gezonde schoollunch. Zie tabel 7.

Deelname van het kind

In totaal geeft 57.3% van de ouders aan in de vragenlijst dat het kind (bijna) altijd mee doet met de gezonde schoollunch. 13.4% van de ouders geeft aan dat het kind (bijna) nooit mee doet, waarbij de percentages per school verschillen van 5.9% bij school 1 tot 19.4% bij school 4.

29.3% van de ouders geeft aan dat het kind wel eens iets van de gezonde schoollunch mee naar huis heeft genomen. Dit gebeurt het vaakst op school 2 en het minst vaak op school 4.

Tevredenheid over de aangeboden lunch

Ouders hebben hun tevredenheid met de aangeboden lunch aangegeven op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens). Met een 3.4 waren ouders het minst tevreden over de smaak. Ouders waren het meest tevreden (3.8) over de kwaliteit van het eten, de sfeer in de klas en de rol van de leerkracht. De laagste scores werden gegeven door school 3. De hoogste scores werden gegeven door school 2 en 5.

Over het algemeen geven ouders een 3.2 op de vraag of hun kind tevreden is over de schoollunch, variërend van een 2.6 op school 3 tot een 3.5 op school 5.

Ouders geven een 2.9 op de vraag of zij zelf hun kind liever lunch van thuis meegeven. Ouders geven een 3.4 op de vraag of hun kind liever lunch van thuis mee heeft.

Continuering van de gezonde schoollunch

In totaal geven ouders op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens) een 3.4 op de vraag of ze de gezonde schoollunch voor altijd zouden willen.

Als de gezonde schoollunch doorgaat, gaat over het algemeen de voorkeur van ouders uit naar een warme maaltijd (68.7%), gevolgd door een broodlunch (50.6%). Dit is het geval op scholen

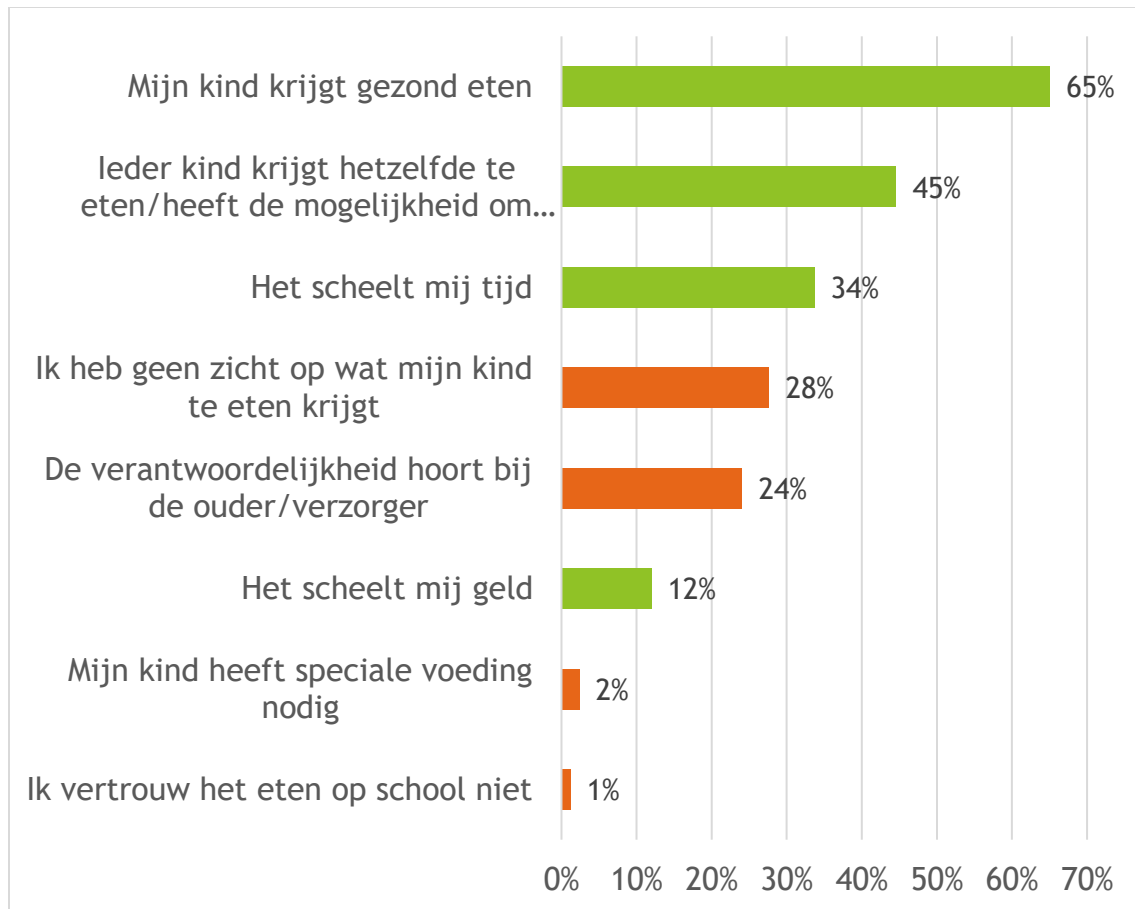
2, 3 en 5. Op scholen 1 en 4 kiezen ongeveer evenveel ouders voor een broodlunch als voor een warme maaltijd. In de open antwoorden (categorie: 'anders') gaven ouders met name aan dat ze het belangrijk vinden dat de lunch gevarieerd is, met bijvoorbeeld ook verschillende soorten broodbeleg. Waar de ene ouder voorkeur heeft voor een broodlunch, heeft de ander een voorkeur voor een warme maaltijd of kiezen ze voor de afwisseling van zowel warme als koude maaltijden.

Redenen om wel of niet mee te doen aan de gezonde schoollunch

Ouders hebben aangegeven wat voor hen redenen zijn om hun kind wel of niet mee te laten doen aan de gezonde schoollunch (tabel 8 en figuur 3).

Dat het kind gezond eten krijgt (65.1%) is de voornaamste reden van ouders om hun kind mee te laten doen aan de gezonde schoollunch, gevolgd door het feit dat ieder kind de mogelijkheid heeft om hetzelfde te eten (44.6%). Dat het ouders tijd (33.7%) en geld (12.0%) scheelt wordt minder vaak als reden genoemd. In de open antwoorden komt nog naar voren dat ouders hun kind mee laten doen aan de gezonde schoollunch zodat ze kennis maken met andere producten, ze het proeven en leren eten, doordat er variatie is in het aanbod. Daarnaast geven ouders aan dat kinderen sneller mee-eten als ze ook andere kinderen zien eten en als alle kinderen meedoen.

Dat ouders geen zicht hebben op wat het kind te eten krijgt (27.7%) is de voornaamste reden van ouders om hun kind niet mee te laten doen aan de gezonde schoollunch. Ook vindt een deel van de ouders dat de verantwoordelijk hoort bij de ouder/verzorger (24.1%). Door een enkele ouder wordt genoemd dat het kind speciale voeding nodig heeft (2.4%) of dat de ouder het eten op school niet vertrouwd (1.2%) als reden om het kind niet mee te laten doen aan de gezonde schoollunch. In de open antwoorden komt met name naar voren dat ouders hun kind niet mee laten doen als het kind aangeeft de lunch niet te lusten en/of (daardoor) niet mee wil doen.

Figuur 3. Redenen waarom ouders wel (groen) of niet (oranje) hun kind mee laten doen aan de gezonde schoollunch

Betaalbaarheid

Ouders is gevraagd naar de betaalbaarheid van de gezonde schoollunch: “Stel dat na de pilot gevraagd zou worden of ouders willen meebetalen aan een lunch op school, zou u mee willen betalen?” 79 ouders hebben deze vraag ingevuld tijdens de nameting en 40.5% geeft aan wel mee te willen betalen. De andere 59.5% geeft aan niet mee te willen betalen. In open antwoorden gaven ouders aan hoeveel ze dan mee zouden willen betalen per dag per kind. Dit varieerde van €0,63 tot €6,50 per kind per dag. Al was het niet altijd duidelijk of het bedrag daadwerkelijk per kind en per dag was. De mediaan van de ouderbijdrage was €2,-.

Een aantal ouders hebben in het open tekstvak ook geschreven dat ze wel mee zouden willen betalen, maar dat op dit moment niet kunnen. *“Ik zou mee willen betalen, maar alles wordt duur, dan is het lastig om mee te betalen. Moet zorgen dat er dagelijks eten in huis is.”* Een andere ouder heeft om een soortgelijke reden aangegeven dat diegene daarom niet mee wil betalen. *“Ik ben alleenstaande moeder. Het vlees en de boodschappen zijn al duur. Meebetalen lukt nu nog niet.”*

Ook wordt benoemd dat sommige kinderen liever thuis eten en ouders daarom niet bij willen dragen. Of ouders twijfelen, omdat het kind de warme schoollunch wel lekker vindt, maar de broodlunch niet wordt gegeten. De financiële bijdrage van sommige ouders hangt ook af van de prijs en wat het kind te eten krijgt.

Ervaringen en tevredenheid van schoolpersoneel

Op de momenten dat er op school een gezonde lunch werd georganiseerd, heeft het schoolpersoneel in een vragenlijst aangegeven hoe ze de implementatie hebben ervaren en hoe tevreden ze zijn met de gezonde schoollunch. Voor dit rapport is er een gemiddelde score berekend per docent gedurende de metingen in de interventieperiode. Voor drie scholen is dit een gemiddelde van meetmoment 2 t/m 4 (okt '23 t/m feb '24) en voor twee scholen een gemiddelde van meetmoment 5 t/m 7 (mrt '24 t/m jul '24).

Op alle meetmomenten hebben docenten vragen beantwoord over de lunchpauze en verschillen tussen voor- en nameting zijn hieronder beschreven.

Alle kwantitatieve gegevens over ervaringen en tevredenheid van schoolpersoneel zijn te vinden in tabel 10.

Tevredenheid over gezonde schoollunch

Schoolpersoneel heeft de gezonde schoollunch beoordeeld op verschillende aspecten: het soort eten, smaak, kwaliteit, hoeveelheid, variatie, tijd, begeleiding, sfeer in de klas en de rol van ouders en docenten. De tevredenheid over de gezonde schoollunch is hieronder samengevat.

Op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 7 (helemaal mee eens), scoort het schoolpersoneel de verschillende aspecten van een gezonde schoollunch op een range van 4.7 tot 5.9. Naast de hoogste beoordeling voor sfeer in de klas (5.9), wordt ook hoger gescoord op de tijd voor het eten en drinken (5.8) en de begeleiding (5.7). Naast de laagste score op het soort eten (4.7) en de variatie (4.7), wordt ook lager gescoord op de smaak van het eten (4.8).

De verschillende aspecten van de gezonde schoollunch worden verschillend beoordeeld per school, zie tabel 10. Bij school 2 en 5 hebben ouders een rol in het uitdelen van de lunch, daar wordt dit aspect ook hoger gescoord vergeleken met de scholen waarbij ouders geen rol hebben bij de gezonde schoollunch.

Continuering van de gezonde schoollunch

Op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 7 (helemaal mee eens) geven docenten aan dat kinderen het fijner vinden om hun eigen lunch vanuit huis mee te nemen (5.2).

Tegelijkertijd zouden docenten het over het algemeen jammer vinden als de lunch stopt (5.0) en scoren ze gemiddeld een 4.5 voor de stelling of ze de gezonde schoollunch voor altijd zouden willen.

De verschillen in continuering per school worden beschreven in tabel 10. Op school 4 vinden docenten het minder jammer als de gezonde schoollunch stopt (3.5) en zouden ze de gezonde schoollunch niet graag voor altijd willen (2.6).

Als de gezonde schoollunch doorgaat, gaat de voorkeur van schoolpersoneel uit naar een warme maaltijd (53.6%), gevolgd door een broodlunch (39.3%). Ook de combinatie van zowel koude als warme maaltijd wordt regelmatig genoemd (35.7%). Er zit verschil in voorkeur bij de scholen. Waarbij de meerderheid op scholen 1 en 2 kiezen voor een warme lunch, gaat de meerderheid bij school 3 en 5 voor een combinatie en bij school 4 voor een broodlunch. In de open antwoorden kwam naar voren dat schoolpersoneel graag afwisseling zou willen in brood-, warme en koude maaltijden als ze kiezen voor een combinatie. Anderen kiezen voor slechts een aantal dagen per week een gezonde schoollunch of ze benoemen andere producten, zoals soep met brood, wraps/pannenkoek en crackers.

Redenen voor schoolpersoneel om wel of niet door te gaan met de gezonde schoollunch

De vraag *“Wat zou voor u als docent een reden zijn om op school wel of niet door te gaan met de gezonde schoollunch?”* is beschreven bij de nameting in tabel 9 en figuur 4 en hieronder samengevat.

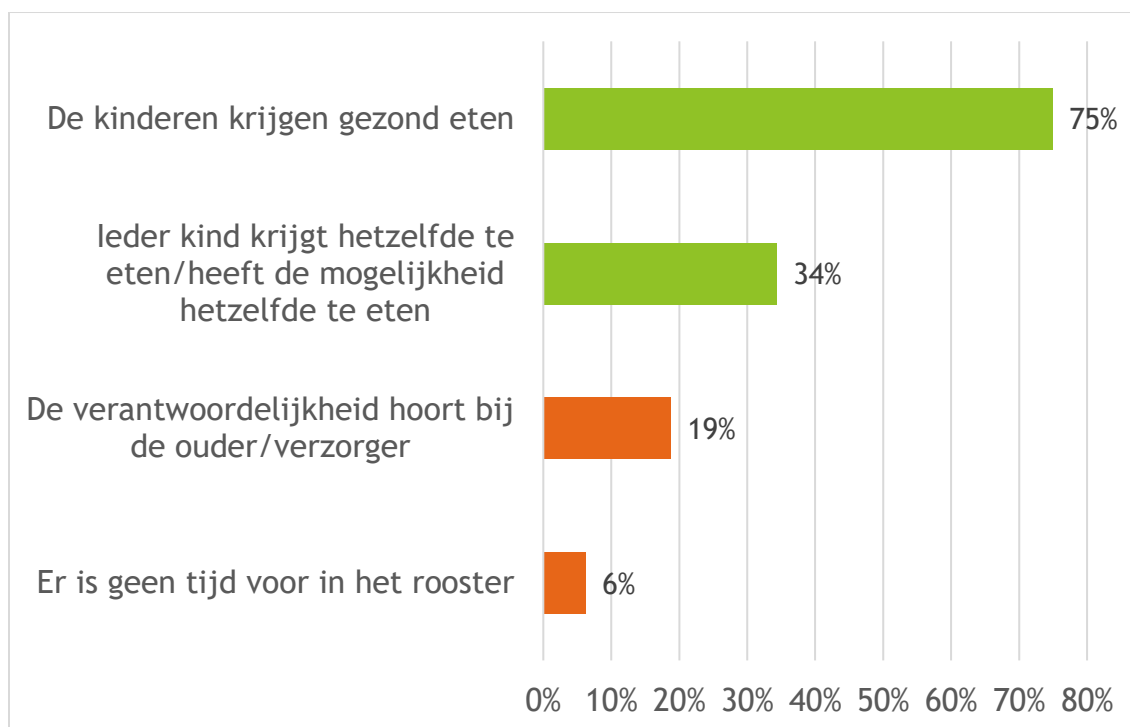
Tijdens de nameting geeft 71.4% van het schoolpersoneel aan dat ‘kinderen die gezond eten krijgen’ een van de redenen is waarom ze door zouden gaan met de gezonde lunch op school. Dat elk kind de mogelijkheid heeft om hetzelfde te eten wordt door 46.4% van het schoolpersoneel ook als reden gezien om door te gaan met de gezonde schoollunch.

In de open antwoorden geven docenten aanvullende redenen om wel door te gaan met de gezonde schoollunch. Bijvoorbeeld dat iedereen te eten heeft door de gezonde lunch op school, *“sommige ouders hebben niet genoeg geld om een gezonde warme of koude maaltijd te geven”*. Ook geeft het *“energie voor de kinderen, waardoor ze beter presteren”*.

3.6% van de docenten geeft aan dat er geen tijd is in het rooster voor de gezonde schoollunch en ziet dit als reden om niet door te gaan met de gezonde lunch op school. Ook werd aangegeven dat de lunch tijdens de pilot soms extra tijd en werk kostte voor schoolpersoneel. Als bijvoorbeeld het eten onbekend was voor de leerlingen en ze het niet lustten, werd het onrustig in de klas. *“Het moet niet meer werk opleveren”*, aldus een van de docenten.

Voor 14.3% van de docenten zou een andere reden om niet door te gaan met lunch zijn dat de verantwoordelijkheid ligt bij de ouder/verzorger.

In de open antwoorden geven docenten aanvullende redenen om niet door te gaan met de gezonde lunch op school, bijvoorbeeld omdat er te weinig van de aangeboden lunch gegeten wordt, sommige kinderen “eten liever hun eigen lunch”. Er wordt aangegeven dat docenten het liefst de gezonde schoollunch optioneel behouden, alleen voor de kinderen/ouders die ook daadwerkelijk willen of bijvoorbeeld met een toegankelijker alternatief voor kleuters. Een andere docent geeft aan dat ze wel graag door willen gaan, maar met een andere leverancier dan ze in de pilot hadden of als er meer smaak of variatie zou zijn in de aangeboden lunch. Het waarborgen van hygiëne wordt ook als reden genoemd om wel of niet door te gaan met de gezonde lunch op school. Tot slot is het afhankelijk van de kosten of een school wel of niet door zal gaan met het aanbieden van een gezonde schoollunch.

Figuur 4. Redenen waarom schoolpersoneel wel (groen) of niet (oranje) door wil gaan met de gezonde schoollunch

Ervaringen met implementatie

In een aantal open vragen in de vragenlijst heeft schoolpersoneel van de pilotscholen op meerdere momenten in schooljaar 2023-2024 aangegeven hoe zij de implementatie van de gezonde schoollunch hebben ervaren. Dit wordt hieronder samengevat.

Algemene indruk van schoolpersoneel

Op de meeste scholen liep de lunch volgens plan, maar bij sommige scholen waren er meer obstakels qua organisatie en het aanbod van de lunch. Er weinig tot geen incidenten geweest volgens het schoolpersoneel, al benadrukken ze dat hygiëne en het rekening houden met allergieën belangrijk blijft. De gezonde lunch zorgt ervoor dat ieder kind te eten heeft, volgens schoolpersoneel is dat met name fijn voor de kinderen die het vanwege hun

thuisituatie nodig hebben. Een deel van de kinderen eet over het algemeen (bijna) alles op van de lunch, sommigen willen zelfs nog een tweede portie. Er zijn daarentegen ook kinderen waarbij die moeilijker is gegaan en die niet mee-eten van de gezonde schoollunch.

Kinderen die de gezonde lunch niet eten

Of kinderen de gezonde lunch van school lekker vonden en dus opaten, verschilde volgens het schoolpersoneel per maaltijd. Waarbij de ene leerling bijvoorbeeld een voorkeur heeft voor een broodlunch, heeft de ander een voorkeur voor een warme lunch. *“Het gebeurt dat iemand iets niet lekker vindt, maar dat is ook met het eigen eten. Over het algemeen zijn de kinderen erg enthousiast. Wanneer ze iets niet lusten kan dit ook gebeuren.”*

Naast dat kinderen de lunch niet altijd lekker vonden, werd er door een aantal docenten nog andere redenen genoemd waarom kinderen de gezonde lunch mogelijk niet opaten. Bijvoorbeeld dat kinderen enkel gewend zijn aan het eten en de smaken die ze thuis krijgen of überhaupt moeilijke eters zijn. Sommige docenten gaven ook aan dat de kwaliteit, variatie en smaak van de lunch soms tegenviel. Tijdens de gezonde lunch periode zagen veel docenten dan ook dat kinderen toch ook nog een lunchpakket vanuit huis meenamen. Over het algemeen lieten docenten de kinderen wel proeven van de lunch, maar een deel van de kinderen koos vervolgens toch de lunch van thuis. Ook waren er kinderen die alleen de lunch vanuit huis aten of na de gezonde lunch van school ook nog hun lunch vanuit huis opaten.

Overgebleven lunch

Schoolpersoneel gaf aan dat scholen en leveranciers afstemden over de hoeveelheid en porties van de lunch, wat soms nog best lastig in te schatten was. Als porties te klein waren, aten kinderen dubbel. Als er te veel over bleef, aangezien kinderen het alleen proefden of niet lustten, was er voedselverspilling. De overgebleven lunch ging meestal terug naar de leverancier, zodat gemonitord kon worden hoeveel er gegeten werd, of werd direct weggegooid op school. Regelmatig werd de lunch ook meegegeven naar huis, opgegeten door andere leerlingen of docenten, bewaard op school, of via de leverancier of de school gedeeld met het Leger des Heils, de kerk of de voedselbank.

Tijdsinvestering voor schoolpersoneel

Over het algemeen vond het schoolpersoneel de tijdsinvestering en inspanning van het schoolpersoneel goed, al verschilde dit per school en lunchconcept. Voor docenten waarbij de gezonde lunch tijdens de pilot meer tijd kostte vergeleken met de gebruikelijke lunch vanuit huis, kwam dit met name door het extra werk in het klaarzetten en weer opruimen. Op een van de scholen werden in het begin bijvoorbeeld boterhammen gesmeerd door docenten voor de kinderen die de gezonde lunch niet lustten. Dit kostte extra tijd en zorgde voor onrust in de klas, maar is in de loop van de pilot volgens het schoolpersoneel wel iets verbeterd. Een van de docenten gaf aan dat de gezonde lunch niet meer tijd kost, maar wel een beroep doet op de verantwoordelijkheid van de docent: *“[De leerkracht] moet zich nu plotseling tot het kind verhouden dat die lunch ook daadwerkelijk gegeten wordt. Die relatie lag hiervoor tussen het kind en de ouder. In die zin vind ik het wel lastenverzwarend.”*

Organisatie van de lunch op school

Vanuit de ervaringen van het schoolpersoneel kwamen een aantal punten naar voren die docenten belangrijk vinden bij de organisatie van een gezonde schoollunch. Er moeten namelijk duidelijke afspraken gemaakt worden tussen de school en leverancier, bijvoorbeeld over de taakverdeling, de gezonde lunchproducten, hoe er rekening gehouden wordt met allergieën en het op tijd leveren van de lunch. Het is daarnaast belangrijk dat de lunch aansluit bij de smaak van kinderen, zodat er geleidelijk ook nieuwe gerechten geïntroduceerd kunnen worden. Docenten op sommige scholen zien ook een verschil tussen leeftijdsgroepen, waarbij de lunch bijvoorbeeld wel werkt voor oudere kinderen, maar niet voor kleuters. Tot slot geven docenten aan dat kinderen gemotiveerd moeten worden om nieuwe dingen te proeven, waarbij zowel leerkrachten als ouders een rol kunnen spelen. *“Het is een pilot en niet iedereen lust alles. Dat is nu eenmaal zo. Kinderen moeten hierin opgevoed worden en groeien.”*

Resultaten over effectiviteit van de gezonde schoollunch pilot

In onderstaande paragrafen zijn de resultaten van observaties en vragenlijsten beschreven wat betreft de beginsituatie en het verschil voor en na de gezonde schoollunch.

Tussendoortje en lunch van kinderen op school

Tijdens observaties op de basisschool is gekeken wat kinderen qua eten en drinken mee hadden genomen vanuit huis voor zowel de lunch als het tussendoortje (tabel 11). Tijdens de nameting is daarnaast gekeken of het kind de schoollunch at en is geobserveerd wat dat was.

Tijdens de voormeting heeft iets meer dan de helft van de kinderen bruin brood vanuit huis meegenomen, maar ook veel wit brood (35.5%). Qua broodbeleg bestaat ongeveer de helft uit zoet beleg (47.1%), de andere helft uit hartig (49.4%). De meeste kinderen nemen water mee als drinken (77.5%), maar er worden ook nog veel zoete dranken meegenomen (36.7%). Daarnaast neemt 1 op de 4 kinderen nog een snack mee naar school.

De grootste significante toename tussen voor- en nameting is gemeten voor groente (figuur 5). Waar bij de voormeting 18.9% van de kinderen groenten hadden in hun lunchtrommel, was dat 47.7% bij de nameting.

Ook al blijft de meerderheid van de kinderen fruit meenemen naar school, het percentage fruit is significant afgenomen van 86.5% bij de voormeting tot 77.5% tijdens de nameting.

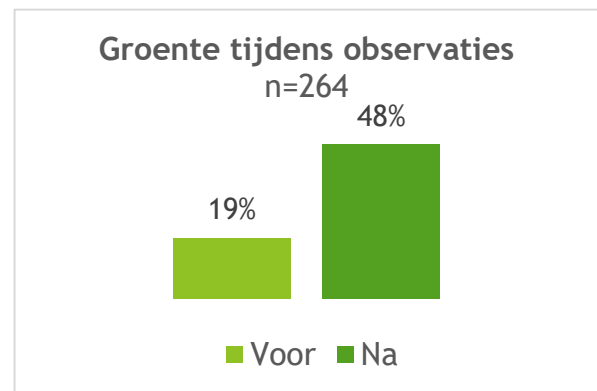
Wat betreft snacks namen kinderen significant meer koek & cake en noten mee tijdens de nameting. Dit verdubbelde voor koek & cake van 9.0% bij de voormeting tot 18.0% bij de nameting. Bij de voormeting nam 1.9% van de kinderen noten mee, terwijl er bij de nameting in 8.2% van de lunchtrommels noten zaten.

Wat betreft het drinken blijft de meerderheid van de kinderen tijdens de nameting water meenemen, al is dit wel significant afgenomen van 77.5% naar 67.0%. Het aantal kinderen met zoete dranken is ook afgenomen van 36.7% tijdens de voormeting naar 29.6% tijdens de nameting. Ook zagen we tijdens de nameting significant meer kinderen zonder drinken (15.4%) vergeleken met de voormeting (3.7%).

Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen voor- en nameting wat betreft soorten brood en broodbeleg.

Eetgedrag van kinderen

In zowel de kind- als oudervragenlijst is gevraagd naar het eetgedrag van het kind met betrekking tot het eten van ontbijt, fruit en groente en het drinken van water en drankjes met suiker (tabel 12).

Figuur 5. Groente in tussendoortje en lunch van kinderen tijdens voor- en nameting

Alleen vanuit de kind vragenlijst blijkt dat het aantal dagen dat kinderen ontbijt eten significant is afgenomen van 6.0 dagen per week bij de voormeting naar 5.3 dagen per week bij de nameting (figuur 6). Vanuit de oudervragenlijst zien we geen verschillen op ontbijt consumptie.

In de vragenlijst voor kinderen en ouders zien we ook geen significante verschillen op consumptie van fruit, groente, water en drankjes met suiker.

Smaakvoorkeuren

In zowel de kind- als oudervragenlijst is gevraagd naar hoe lekker kinderen verschillende soorten groente en fruit vinden. Een gemiddelde score voor smaakvoorkeur is berekend voor zowel groente als fruit (tabel 12). Voor kinderen is er een significant verschil gevonden op smaakvoorkeur voor fruit. De helft van de kinderen geeft aan fruit lekkerder te vinden na de gezonde schoollunch vergeleken met voor de lunch. Bij 22.3% is smaakvoorkeur van fruit gelijk gebleven. Kinderen geven aan fruit significant lekkerder te vinden na de gezonde schoollunch vergeleken met voor de lunch. Ouders geven aan dat hun kind groente lekkerder is gaan vinden na de gezonde schoollunch. 57.1% van de ouders rapporteert een toename in smaakvoorkeur voor groente.

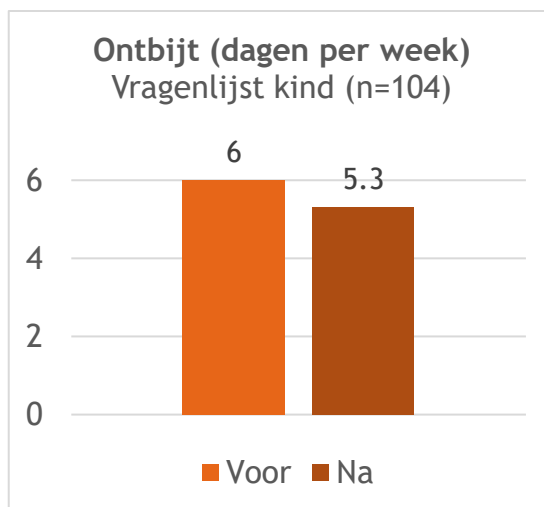
Daarnaast geeft 78.8% van de kinderen in de vragenlijst aan sinds de start van de gezonde schoollunch wel eens iets gegeten te hebben wat diegene nog niet kende (tabel 6). In de oudervragenlijst is daarnaast gevraagd of ouders dingen zijn opgevallen aan het eetgedrag van het kind in de maanden waarin er een gezonde lunch werd aangeboden op school. Hierbij geven veel ouders ook aan dat kinderen nieuwe dingen zijn gaan proeven, meer smaken hebben leren kennen en thuis soms ook andere dingen zijn gaan eten.

Ervaren gezondheid

In zowel de kind- als oudervragenlijst is gevraagd naar de algemene gezondheid en gevoelens van het kind in de afgelopen week en afgelopen 3 maanden (alleen gevraagd aan ouder). Hierbij zijn geen significante verschillen gevonden tussen voor- en nameting.

Financiële stress

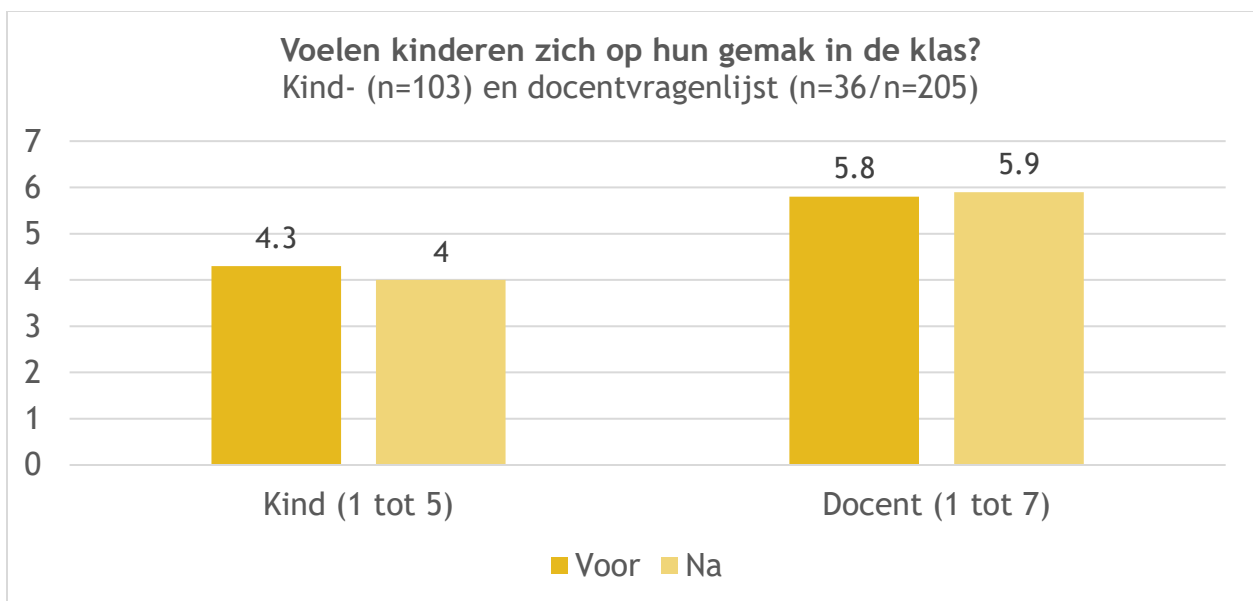
In de oudervragenlijst is gevraagd of ouders de afgelopen 3 maanden moeite hadden met rondkomen. Als dat zo was is doorgevraagd hoe lang ze al moeite hadden en of door geldgebrek het kind niet elke dag groente of fruit krijgt. Er zijn geen significante verschillen gevonden op de financiële stress van ouders, zie tabel 13.

Figuur 6. Ontbijt consumptie van kinderen vanuit de kindvragenlijst tijdens voor- en nameting

Factoren in de klas

In zowel de kind- als docentvragenlijst is gevraagd naar verschillende factoren in de klas: concentratie, gezelligheid, of kinderen zich op hun gemak voelen en of er een prettige sfeer is (alleen gevraagd aan docenten) (tabel 14). Er is een significant verschil gevonden tussen voor- en nameting vanuit de kindvragenlijst dat kinderen zich minder op hun gemak voelen in de klas. Op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens) scoorden kinderen de stelling 'ik voel me in de klas op mijn gemak' tijdens de voormeting een 4.3 en tijdens de nameting een 4.0 (figuur 7). Er zijn geen significante verschillen gevonden op de verschillende factoren in de klas gerapporteerd door docenten.

Figuur 7. Respons op de vraag of kinderen zich op hun gemak voelen in de klas vanuit de kind- en docentvragenlijst tijdens voor- en nameting

Groepsgesprekken met schoolpersoneel en ouders

Op elke pilot-school zijn twee groepsgesprekken georganiseerd: één met ouders en één met schoolpersoneel. Op elke school is over dezelfde onderwerpen gesproken: ervaringen met de implementatie van de gezonde schoollunch pilot, draagvlak voor het aanbieden van een gezonde lunch op school, effecten, voor- en nadelen van de gezonde schoollunch en of de gezonde schoollunch een succes is geweest.

De audio-opnames van deze gesprekken zijn woordelijk uitgetypt waarna elk transcript is samengevat aan de hand van de gestelde vragen. Vervolgens zijn de samenvattingen van ouders en die van docenten apart samengevat tot onderstaande bevindingen. De ervaringen van ouders en schoolpersoneel worden hieronder apart weergegeven.

Ouders

In totaal hebben 24 ouders van de vijf pilotscholen meegedaan aan de groepsgesprekken (zie bijlage A).

Ervaringen met de gezonde lunch op school

- Ouders vinden de gezonde schoollunch over het algemeen een goed initiatief. Ook al verschilt het per school hoeveel kinderen mee-eten. Het is goed dat het wordt aangeboden, met name voor de gezinnen die het nodig hebben en kinderen die het vanuit huis niet krijgen.
- Het was wisselend of kinderen meeeten van de gezonde schoollunch, dit was afhankelijk van verschillende factoren.
 - Het gerecht, bijvoorbeeld de smaak, hoe het eruit ziet en of kinderen ermee bekend zijn vanuit huis. *“Als ze het ook van uit huis kennen, dan zeggen ze: ja, is goed.”*
 - Het ene kind heeft een voorkeur voor een warme lunch, het andere kind voor een broodlunch. Voorkeur van ouders is wisselend, maar smaak, variatie en afwisseling zijn het belangrijkste.
 - Voorkeuren verschillen per leeftijd. Bij de lagere groepen, zoals de kleuters, kan een beloningssysteem wellicht werken om kinderen te laten eten, terwijl de hogere groepen weer andere voorkeuren hebben bijvoorbeeld qua smaak.
 - Kinderen zelf, ouders en docenten spelen een rol. Kinderen beïnvloeden elkaar in de klas, ouders en docenten kunnen kinderen stimuleren om nieuwe dingen te proeven. Het kind hoeft ook niet altijd mee te doen van de ouder.
 - Sommige kinderen zijn moeilijke eters. Al werd er dan op school soms wel geproefd doordat alle kinderen het aten. Sommige moeilijke eters zijn nieuwe dingen lekker gaan vinden door de gezonde schoollunch.
 - Sommige kinderen eten meer dan andere kinderen. Het was lastiger om daar rekening mee te houden bij een individueel voorverpakte lunch met standaard porties vergeleken met een kant-en-klare lunch die wordt opgeschept in de klas.

- Veel ouders gaven nog een lunchtrommel mee vanuit huis. De voornaamste reden hiervoor was dat ze niet wilden dat hun kind met honger op school zit en het dan in ieder geval iets te eten heeft mocht het de gezonde lunch op school niet lusten.
- Ouders vinden het belangrijk dat de lunch gezond is. Ook het alternatief voor de aangeboden lunch zou dan gezond moeten zijn. Sommige ouders geven aan dat soms iets lekkers als beloning ook wel zou mogen.

Positieve aspecten van de gezonde schoollunch

- De meeste ouders geven aan dat kinderen nieuwe dingen zijn gaan proeven tijdens de gezonde schoollunch. Ze hebben kennisgemaakt met nieuwe smaken die ze wellicht vanuit huis niet gewend zijn. Sommige kinderen vragen nu ook thuis om andere producten of ouders geven nu ander beleg mee op brood, zelfs bij kinderen met allergieën. *“Dat komt omdat ze meer bewust is van: dat heb ik gegeten, dus dat wil ik ook wel thuis eten ofzo. En daar wil ik allemaal wel mee koken.”*
- Kinderen krijgen vitamines binnen en eten diverse producten door de variatie bij de gezonde schoollunch.
- Het is gezellig dat kinderen samen eten en ze gaan daardoor ook sneller proberen. Kinderen doen mee als de hele klas meedoet en ze anderen ook zien eten, maar niet alleen of thuis. Wat kinderen wel of niet lekker vinden creëert ook gespreksstof over eten onder de kinderen.
- Iedereen heeft hetzelfde te eten.
- Het is gemakkelijk en scheelt tijd in de ochtend volgens de ouders die zelf ook daadwerkelijk geen lunchtrommel meer meegeven.

Negatieve aspecten van de gezonde schoollunch

- Ouders hebben geen zicht op wat en hoeveel kinderen eten tijdens de lunch. Een lunch vanuit huis kan op maat gemaakt worden voor het kind, aangezien een ouder weet wat het kind lust en hoeveel het kind eet.
- Op sommige scholen wordt aangegeven dat er voedselverspilling is, doordat kinderen slechts één hap proeven, maar het dan toch niet helemaal opeten. Soms wordt dit dan mee naar huis gegeven.

Rol van ouders

- Op sommige scholen had een aantal ouders een rol met het uitdelen van de lunch, daarmee wordt de school geholpen qua organisatie en belasting voor docenten.
- Volgens ouders is het verzorgen van een lunch tijdens schooltijd een verantwoordelijkheid van de ouder, maar is het goed als een school een gezonde schoollunch faciliteert.
- Het is belangrijk dat er ook bewustwording is bij zowel ouders als kinderen over voeding en gezonde keuzes. Dit kan bijvoorbeeld door thematische ouderavonden, receptenboekjes voor thuis of educatie voor kinderen in de les. Ouders zien het onderzoek als nuttig, maar onderzoek zorgt uiteindelijk niet voor gedragsverandering, dat kost tijd en daar is ook beleid voor nodig.

Ouderbijdrage

- Ouders schatten in dat een ouderbijdrage vragen voor een gezonde schoollunch op de pilotscholen niet haalbaar is. Op veel scholen is er al moeite met het verzamelen van de ouderbijdrage voor bijvoorbeeld schoolreisjes.
- Ouders kunnen zelf waarschijnlijk goedkoper een gezonde lunch meegeven vanuit huis. *“Ik denk dat ik, als ik de lunch maak, dan zit ik rond een euro voor een lunch. En dan is dat drie volkorenboterhammen met beleg. En dan zit er wat drinken bij. En fruit/snack/groenten.”*
- Ontbijt, lunch en fruit op school wordt door een aantal ouders wel gezien als een luxe, maar voor sommige gezinnen is het ook wel echt nodig vanwege verborgen armoede in bepaalde wijken. *“Aan de buitenkant denk je: hé, mensen hebben het goed. Achter de voordeur is dat helemaal niet zo. Dus ik denk dat dat sowieso wel goed is in bepaalde wijken.”*
- Het is niet perse dat ouders niet willen bijdragen, maar eerder niet kunnen bijdragen. *“Het is ook niet uit onwil.”* Al geven sommige ouders wel aan dat ze het als een taak zien voor de overheid om de gezonde schoollunch te financieren als het op de hele school wordt ingevoerd. *“Je investeert in de toekomst.”*
- Als ouder ben je verantwoordelijk voor je eigen kinderen, maar er zijn ook gezinnen die het gewoon niet hebben. Dan is het goed dat iedereen hetzelfde te eten heeft op school. *“Iedereen eet hetzelfde, iedereen eet op school. En niemand weet of dat kind wel of niet gegeten heeft thuis.”*

Continuering van een gezonde schoollunch

- De drie pilotscholen die de eerste helft van het schooljaar de gezonde lunch vanuit de pilot hadden, zijn in de tweede helft van het schooljaar doorgestaan met een gezonde lunch voor 2 dagen in de week. Dit is als positief ervaren vanuit ouders, al kunnen er qua aanbod nog wat aanpassingen gedaan worden, bijvoorbeeld een geschikt aanbod voor verschillende leeftijden of een gezonder alternatief als kinderen het niet lusten.
- Ouders zouden na de pilot ook graag zien dat scholen doorgaan met de gezonde schoollunch.

Vinden ouders de gezonde schoollunch een succes?

- Over het algemeen wel, met name voor kinderen die het echt nodig hebben. Ouders hopen wel dat scholen er mee doorgaan, eventueel met enkele aanpassingen in het aanbod. *“Ik denk dat dat echt heel waardevol is, dat zoiets gebeurt. Omdat je dan gewoon twee kanten bedient. Het gezonde, maar ook de gezinnen ontlasten die het gewoon financieel wat zwaarder hebben.”*
- Gezonde schoollunch wordt gezien als *“een proces om te wennen aan de groenten.”* Gewenning heeft tijd nodig. Op sommige scholen zien ouders dat kinderen al wel gewend zijn aan het einde van de pilot, op andere scholen nog niet.

Schoolpersoneel

Ervaringen met de gezonde lunch op school

- De ervaringen van schoolpersoneel verschillen sterk per school. Waar op sommige scholen de gezonde schoollunch over het algemeen goed beviel, hebben andere scholen bij continuering toch voor een andere aanbieder gekozen of zijn ze helemaal niet tevreden met het aanbod tijdens de pilot.
- Het meeste schoolpersoneel vindt de gezonde schoollunch een goed initiatief, met name voor de kinderen die het ook echt nodig hebben. Al is het dan wel belangrijk om een passende lunch te hebben die kinderen ook daadwerkelijk eten. *“Ik denk dat een gezonde lunch an sich welkom is op school. En ik heb het ook wel als fijn ervaren. Maar het staat of valt wel met: wat is dan die lunch?”*
- Scholen waarbij het minder goed ging, gaven aan dat het organisatorisch belastend was en met name bij de opstart ook tijdrovend voor schoolpersoneel. Toen een van de scholen communiceerde naar ouders dat kinderen zelf weer lunch mee moesten nemen als ze niet meeaten, werd het wel makkelijker. *“En het wordt ook een soort van gewoonte.”*
 - Met name in de onderbouw is de gezonde schoollunch *“meer gedoe”* dan de lunch van thuis. In de bovenbouw kost het over het algemeen geen tot weinig extra tijd.
 - Aangezien het praktisch bij kleuters wat lastiger is, wordt op een school bedacht om te kiezen voor brood met snackgroente en pas vanaf groep 3 te beginnen met de gezonde schoollunch. *“Dat ze al wel met die groenten in aanraking komen. Maar niet dat als een volledige maaltijd, maar gewoon wat gezonde dingetjes erbij aanbieden ofzo.”*
- Op meerdere scholen werd benoemd dat kinderen alleen de lekkere dingen uitkozen, maar dat de kinderen die het echt nodig hadden er wel blij mee waren. *“Leerlingen die vanuit huis normaal gesproken veel meekregen gingen filteren. Dat vind ik lekker, dus dat pak ik eruit. En de rest gooi ik weg. ... De kinderen die het echt nodig hebben, die zijn er wel heel erg blij mee.”*
- Als een school een alternatief aanbiedt voor als kinderen de gezonde schoollunch niet lusten, moet het wel ook een gezond en gevarieerd alternatief, dat was nu niet altijd het geval.
- Schoolpersoneel praat in de groepsgesprekken ook over het aanbieden van ontbijt of een gezond tussendoortje en of dat wellicht beter zou werken dan een gezonde schoollunch. Waar een van de scholen een voorkeur lijkt te hebben voor een gezond tussendoortje, is er bij de andere scholen geen duidelijke overeenstemming waar de voorkeur naar uit gaat of bieden ze al ontbijt en/of schoolfruit aan.

Waarom kinderen wel of niet eten van de gezonde schoollunch

- Het was wisselend of kinderen mee aten van de gezonde schoollunch, dit was afhankelijk van verschillende factoren.
 - Het gerecht, bijvoorbeeld hoe het eruit ziet en of kinderen ermee bekend zijn vanuit huis. *“Als ze het ook van uit huis kennen, dan zeggen ze: ja, is goed.”* Smaak wordt ook vaak genoemd bij zowel de warme als koude lunch. *“Ik denk dat*

onze populatie thuis een stuk smaakvoller eet. En daarmee bedoel ik niet lekkerder, maar dat er wel meer smaak in het gerecht zit.”

- Groepsdynamiek was verschillend per school en groep. Op een school werd expliciet benoemd dat wanneer één kind het eten niet lekker eruit vond zien of vond ruiken, diegene de hele klas kon beïnvloeden. Dat was ook voor de docent lastig.
- Verschillen per groep en leeftijd hoe goed er gegeten wordt en wat er het beste gegeten wordt. Zo zijn er wisselende voorkeuren, bijvoorbeeld qua brood- en warme maaltijd, in onder- en bovenbouw, maar dit verschilt ook weer per school. Over het algemeen kunnen kinderen in de bovenbouw wel makkelijker zelf aangeven of ze mee-eten en wat ze lekker vinden.
 - Kinderen in lagere groepen lijken wat eenkennig vergeleken met hogere groepen waar kinderen flexibeler ermee omgaan en open staan voor nieuwe dingen.
 - Op een school ziet het schoolpersoneel dat kinderen uit lagere groepen vaker een lunchtrommel vanuit huis meenamen en gaven ze aan dat kinderen uit hogere groepen in gesprek kunnen gaan met ouders of docent.
- Hoeveelheid van de lunch verschilde per aanbieder en meningen over portiegroottes waren daardoor ook verschillend per school. Sommige kinderen eten meer dan anderen. Het was lastiger om daar rekening mee te houden bij een individueel voorverpakte lunch met standaard porties vergeleken met een kant-en-klare lunch die wordt opgeschept in de klas. Ouders weten zelf hoeveel ze hun kind mee moeten geven in een lunchtrommel vanuit huis.
- Met name in het begin stimuleerde het schoolpersoneel de kinderen nog wel om te proeven, maar dit werd gaandeweg minder aangezien het ook voelde alsof ze een strijd aan moesten gaan met de kinderen. Al is het meeste schoolpersoneel van mening dat het aansporen om te proeven goed is, vinden ze hierin ook een rol weggelegd voor ouders. Het verschilt ook per docent hoe ze hierin staan. Kinderen wisten op een gegeven moment zelf ook wat ze wel en niet lekker vonden.
- Schoolpersoneel zag dat veel kinderen nog een lunchtrommel vanuit huis meekregen. Ze zien als voornaamste reden hiervoor de zorg van ouders dat kinderen niets te eten hadden als ze de gezonde schoollunch niet lekker vonden. Wanneer kinderen lunch van thuis mee hebben, kiezen ze ook sneller daarvoor in plaats van de gezonde schoollunch.
 - Andere mogelijke redenen die genoemd worden door het schoolpersoneel zijn dat het voor ouders een stukje opvoeding is dat het kind eten vanuit huis meekrijgt, het een liefdevolle bedoeling is vanuit de cultuur, ouders wellicht minder het belang van gezonde voeding inzien omdat ze zelf thuis ook niet per se gezond eten en dat het verschilt per kind of ze genoeg hebben aan de schoollunch.
 - Docenten denken niet perse dat ouders het negatief bedoelen dat ze zelf brood meegeven, maar gewoon voor de zekerheid. *“Alleen kinderen pakken dat dan wel sneller. En daar zijn ouders niet bewust van.” “Ze bedoelen het goed, alleen het effect is negatief.”*

- Een aantal docenten laten het kind nu wel voorafgaand aan de lunchpauze kiezen of ze het eten van thuis of van school eten, ook om voedselverspilling tegen te gaan.
- Sommige scholen geven aan dat gewenning dat kinderen geen lunch meer vanuit huis meenemen ook tijd kost, maar het ook gemakkelijk is. *“Het is bij mij [in de klas] ook uit gemakzucht, dat kinderen nu weten, o die lunch wordt verzorgd, ik neem niks meer mee. En ouders geven ook niks meer mee.”*
- Je zult altijd houden dat (ouders zeggen dat) kinderen het niet lusten. *“Ja, maar dat probleem met niet lusten, dat krijg je altijd. Want ik heb soms ook kinderen die hun eigen boterham niet lusten van thuis.”*
- Schoolpersoneel vindt het wel dubbel dat er wel draagvlak lijkt van ouders voor een gezonde schoollunch, maar toch veel ouders ook nog een lunch van thuis meegeven.
- Door de lunch voor de hele school aan te bieden, bereik je ook de gezinnen die het echt nodig hebben. Sommige scholen vragen zich af of ze anders de gezinnen die het nodig hebben ook echt zouden bereiken, aangezien er ook schaamte achter zit bij ouders. Het moet vooral laagdrempelig zijn en kinderen moeten geen uitzonderingspositie krijgen, aangezien er anders, met name in hogere groepen, schaamte zou kunnen komen. *“En ik denk dat de mensen die het niet kunnen betalen, ... daar zit vaak schaamte achter.”*
“Vaak de mensen bij wie er een stukje schaamte achter zit, die zorgen er juist wel voor dat hun kind een goedgevulde lunch bij zich heeft. Want dan moet vooral niemand doorhebben dat, dat je het misschien niet zou kunnen betalen.”

Samenwerking met aanbieders

- Het is belangrijk dat er (van te voren) goede afspraak gemaakt worden tussen school en aanbieder en dat er feedback plaatsvindt. Waarbij de ene school aangaf dat de aanbieder erg flexibel was en goed omging met de feedback, werd de feedback bij sommige scholen niet altijd goed opgepakt en/of verwerkt.
- Mits goed afgestemd, kan een aanbieder de school ook echt ontzorgen doordat het een kant-en-klare lunch is en per klas geleverd wordt. Een school gaf dat ook als voorwaarde voor de lunch. De ontzorging werd niet ervaren door alle scholen.
- Ondanks dat het op een school niet goed liep qua aanbod en samenwerking met de aanbieder, was school wel tevreden over de transport en logistiek.
- Alle scholen vinden het fijn dat aanbieders bijvoorbeeld de vieze bakjes ook weer ophalen, wat schoolpersoneel weer werk en tijd scheelt.
- Een van de scholen benadrukt dat ze het maatschappelijke belang van de aanbieder waardeert. *“Ze maken geen winst. Ze betrekken mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Ze werken samen met ... het voortgezet speciaal onderwijs. Dat vind ik heel belangrijk. Dat er geen winstoogmerk op zit en dat de inzet terugvloeit naar de rest van de gemeenschap.”*

Positieve aspecten van de gezonde schoollunch

- Een aantal docenten geeft aan dat ze de pilot te kort vinden om verschillen of effecten te zien en verwachten dat het nog niet het ultieme resultaat zal opleveren wanneer de kinderen de keuze hebben of ze wel of niet mee-eten.
- Op alle scholen wordt door een aantal docenten benoemd dat kinderen wel dingen zijn gaan proeven, zelfs moeilijke eters, en dat horen ze ook terug van ouders. Wel werd benoemd dat het daarbij helpt als de docent de kinderen stimuleert.
- Kinderen komen in aanraking met verschillende soorten voeding. *“Het besef van ik dacht dat ik het niet lekker vond. Maar ik zit het nu wel te eten. Het smaakt eigenlijk best wel goed.”*
- Een school geeft aan dat de lunchpauze ook echt een momentje is geworden waarbij kinderen praten over wat ze eten, wat zorgt voor een stukje bewustwording. *“Ik heb wel het idee dat [de kinderen] de eetmomenten wat serieuzer nemen, ... dat het echt een momentje is geworden. Je hebt het er ook over wat je eet.”*
- Een school geeft aan dat het ook leeft onder het personeel. Docenten letten wat meer op wat ze eten voor de klas of eten mee met de lunch, daarmee geven ze het goede voorbeeld. *“En het leeft ook onder het personeel hoor. Want ik zit nu ook niet meer een kaascroissantje voor de klas te eten. Niet wat ik daarvoor elke dag deed. Maar je let ook zelf wat meer op. Wat je eet, wat je voordoet. Je eet ook mee met een warme lunch. Je gaat ook zitten en je maaltijd eten. Dus dat komt er ook wel over, heb ik het idee. Als je dat laat zien.”*
- Op een van de scholen geeft schoolpersoneel aan dat de gezonde schoollunch bij sommige kinderen wel een verschil maakt qua vrolijkheid, energie en alertheid, met name bij de kinderen die normaal gesproken weinig eten. *“Ik heb van sommige kinderen wel het idee dat ze alerter in de klas zitten, aan het einde van de dag.”* Kinderen die kieskeurig zijn en thuis genoeg hebben, daar is het niet voor neergelegd. Voor de kinderen die het echt nodig hebben is het heel fijn.
- Scholen geven aan dat voor sommige ouders het ook fijn is dat het een gratis lunch is. *“Ja, ik heb wel een aantal ouders horen aangeven: ik heb vier kinderen op school. Ze lunchen gewoon lekker. Vier keer vier keer geen lunch bekostigen.”* Al zullen ouders niet snel zelf aangeven dat het financiële aspect een reden is om het kind mee te laten doen. *“Ze steken zich hier liever in de schulden.”* Het gaat ouders er met name om dat het kind te eten heeft. *“Ik denk dat sommige ouders het gewoon belangrijk vinden dat hun kind eet. En wat ze eten, dat dat ook niet zo heel veel uitmaakt. Dat het meer is dát ze eten.”*

Negatieve aspecten van de gezonde schoollunch

- Verschillende docenten vragen zich af of ze wel een gezonde schoollunch moeten aanbieden als er zo veel kinderen niet mee-eten.
- Veel eten wordt weggegooid, omdat kinderen het niet lekker vinden en dus niet op eten. Sommige scholen hebben het aantal lunches wel afgeschaald, maar bij andere was het lastig is in te schatten hoeveel kinderen meeaten, omdat ouders ook niet altijd reageerden op die vraag van school.

- Bij het opscheppen vanuit grotere bakken kun je beter rekening houden met voedselverspilling vergeleken met per persoon verpakte porties, die weggegooid moeten worden als er slechts een hap uit geproefd is.
- Op een school waar het minder goed ging, bleek uiteindelijk de stap te groot. Het had wat geleidelijker opgebouwd moeten worden, zodat ook afgestemd kon worden wat wel en niet werkte en de school dat kon uitproberen.
- Een van de scholen geeft aan dat het makkelijker is als van te voren bepaald is dat een school wel of niet een schoolmaaltijd aanbiedt, zodat ouders daar ook specifiek voor kiezen. Als je later zoiets invoert is het altijd lastiger. *“Helemaal de bovenbouwgroepen. Want die zijn het al zo lang gewend.”*
- Scholen zijn niet ingericht en (grotendeels) niet geschikt voor het aanbieden/maken van een gezonde schoollunch, er zijn geen tot weinig faciliteiten en geen aparte ruimte om kinderen te laten eten.

Rol van ouders

- Op twee scholen hadden een aantal ouders een rol met het uitdelen van de lunch, wat uitgebreid zou kunnen worden met hulp bij het schoonmaken in de klas na de lunch. Op andere scholen is dit niet of moeilijk haalbaar, qua organisatie voor de school, maar ook wat betreft het animo vanuit ouders. *“Heb je een school met ouders die meer toegankelijk zijn, de taal beheersen, noem allemaal maar op, dan deel je de [informatie]brief uit en dan is het klaar. Maar hier moesten we ook allerlei dingen bedenken [om ouders te bereiken].”* *“Wij hebben geen school waar we op ouders kunnen rekenen.”*
- Voor school is het lastig in te schatten of er draagvlak is bij ouders. Sommige scholen hebben wel het idee dat draagvlak is toegenomen, maar ouders vervallen ook weer in oude patronen zoals de lunch meegeven vanuit huis.
- Niet alle scholen krijgen respons van ouders op de gezonde schoollunch of ze het wel of niet goed vinden. Op een school verteld het personeel dat ze verschillende reacties krijgen van ouders. *“Voor de een doe je het goed en de ander stoot je voor de neus. En dat is gewoon lastig.”* Sommige ouders voelen zich aangevallen alsof ze niet goed voor hun kind zorgen, andere zijn blij dat het wordt georganiseerd.
- Ook is vaak onbekend bij schoolpersoneel of ouders het belang inzien van gezonde voeding of dat het er meer om gaat dat kinderen iets binnen krijgen. *“Dus of ouders het belang van een gezonde lunch inzien, dat vraag ik me echt af.”* Ook niet bij alle gezinnen is het vanzelfsprekend dat er gezonde voeding in huis is. Gezonde voeding is dan niet een prioriteit, maar ouders zijn überhaupt bezig met rondkomen of druk met werk. Gedrag van kinderen is wel afhankelijk van gedrag, kennis en belang van ouders rondom gezonde voeding.

Verantwoordelijkheid voor een lunch tijdens schooltijd

- Volgens schoolpersoneel is het verzorgen van een lunch tijdens schooltijd een verantwoordelijkheid van de ouder. Een gezonde schoollunch moet geen lestijd kosten, maar een school kan hierin wel faciliteren, met name als gezondheid ook de visie is van de school. *“Ik denk dat heel veel ouders het wel zouden willen, maar het gewoon niet*

kunnen. Dus ja, ik vind het bij onze school, bij ons concept passen.” “Ik vind dat juist netjes van ons, ik hoop dat die ouders dat ook zo zien. Dat het is van: wij iets arrangeren om iets extra aan te bieden en dat het niet vanzelfsprekend is.”

- *Andere scholen richten zich meer op enkel het signaleren van kinderen die het ook echt nodig hebben. “Ik denk dat we ook nu vooral niet alle verantwoordelijkheid bij ouders weg moeten nemen. Wij zijn er vooral om te zorgen dat we zorgen dat we signaleren dat een kind geen eten heeft.”*
- *Een van de scholen geeft aan dat ze het belangrijker vinden om ouders zelfredzaam te maken, dan om zomaar een gezonde lunch voor iedereen aan te bieden. “Het is supergoed dat het er is, maar ouders zelfredzaam maken is voor deze ouders belangrijker dan pampereen.”*
- *Ondanks dat het concept van een gezonde schoollunch goed is, richten scholen zich op (kwaliteit) van het onderwijs. “Dus dan zeg je al heel makkelijk als school, regel je eigen lunch maar, want we hebben nog een heleboel andere dingen te doen die nu voorgaan.”*
- *Het zou scholen kunnen helpen als iemand buiten de school een rol kan spelen in de organisatie van een gezonde schoollunch, zoals een schoolmaatschappelijk werker, een brugfunctionaris of vanuit de gemeente. “Eigenlijk is het gewoon geen schooltaak. Of het moet onder schooltijd gefaciliteerd worden door mensen die daarvoor hebben geleerd.”*

Continuering van een gezonde schoollunch

- *De drie pilotscholen die de eerste helft van het schooljaar de gezonde lunch vanuit de pilot hadden, zijn in de tweede helft van het schooljaar doorgegaan met een gezonde lunch voor 2 dagen in de week. “Het werkte gewoon.”*
- *In totaal hebben drie scholen de intentie om ook in schooljaar 2024-2025 door te gaan met de gezonde schoollunch.*
 - *Twee van de scholen die van plan zijn door te gaan, willen de aanbieders behouden die ze eind van schooljaar 2023-2024 hadden.*
 - *De andere school die van plan is door te gaan wil wel een nieuwe aanbieder uitproberen om zo een geschikter aanbod proberen te vinden waar meer kinderen van mee-eten, aangezien ze het bereik nu tegen vinden vallen.*
 - *De scholen die stoppen doen dat met name omdat het ze qua organisatie te veel tijd kostte en ze niet tevreden waren over het aanbod wat ze hadden.*
- *De meeste scholen geven aan dat de overheidsfinanciering voor schoolmaaltijden belangrijk is om überhaupt een schoolmaaltijd aan te kunnen bieden.*

Vindt schoolpersoneel de gezonde schoollunch een succes?

- *Op twee van de vijf scholen wordt de gezonde schoollunch gezien als een succes, maar zien ze graag wel nog meer kinderen mee-eten van de gezonde schoollunch.*
- *Op de andere scholen was het zoals de gezonde schoollunch tijdens de pilot ging geen of minder een succes. Schoolpersoneel geeft aan dat het concept goed is, met name voor de kinderen die het nodig hebben of zonder eten op school zitten, maar dat er wel rekening gehouden moet worden met belangrijke voorwaarden, zoals een geschikt aanbod, scholen die ervoor ingericht zijn en de verantwoordelijkheid die niet bij de school zou moeten liggen.*

- Alle scholen zijn het er over eens dat het aanbieden van een gezonde schoollunch niet ten koste van het onderwijs moet gaan. Zolang het geen extra belasting is voor het schoolpersoneel, staan scholen er voor open om te faciliteren of te signaleren wat er nodig is om kinderen een gezonde schoollunch aan te bieden.

Vragenlijst alle scholen haalbaarheid

88 van de 201 basisscholen (43.8%) in Rotterdam hebben de vragenlijst ingevuld, waarvan 10 scholen in het speciaal (basis)onderwijs. Karakteristieken van de 88 scholen zijn beschreven in tabel 15.

Rijksfinanciering Programma Schoolmaaltijden

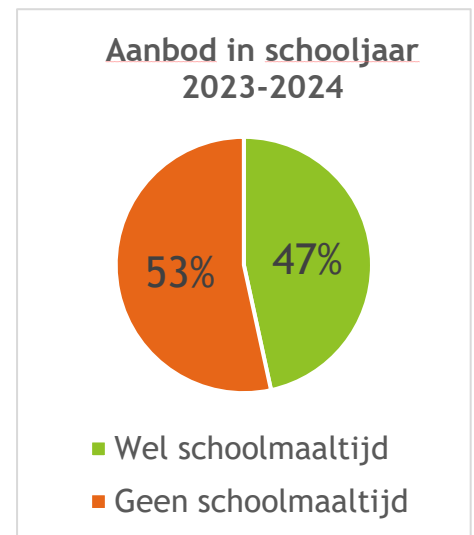
60 scholen hebben tijdens schooljaar 2023-2024 of in het verleden gebruik gemaakt van de landelijke overheidsfinanciering voor schoolmaaltijden georganiseerd door het Jeugdeducatiefonds en het Rode Kruis⁵. Scholen die deze middelen niet gebruiken, geven aan niet in aanmerking te komen (21.6%) of hebben een andere reden waarom ze de financiering niet gebruiken (10.2%). Ze zijn niet op de hoogte van het bestaan, vinden het aanbieden van maaltijden geen taak voor de school, ze zien geen noodzaak bij de doelgroep op hun school of voor het gebruik van deze financiering, of vanwege organisatorische reden wordt er nog geen schoolmaaltijd aangeboden.

Het merendeel van de scholen (68.3%) gebruikt de rijksfinanciering van het Programma Schoolmaaltijden voor het aanbieden van eten op school. Andere doeleinden zijn een boodschappenkaart of gevulde boodschappentassen voor thuis.

Huidige aanbod schoolmaaltijden

In totaal biedt bijna de helft van de scholen een maaltijd aan op school (figuur 8) en heeft 62.5% schoolfruit. In tabel 16 wordt het huidige aanbod van schoolmaaltijden beschreven.

De meeste scholen die al een schoolmaaltijd aanbieden, bieden alleen een lunch aan (53.6%). Sommige scholen hebben alleen ontbijt (19.5%) of bieden zowel ontbijt én lunch (26.8%) aan. Terwijl het ontbijt vaak voor elke dag wordt aangeboden, varieert het aantal dagen dat scholen een lunch aanbieden. 51.5% van de scholen biedt het elke dag aan en bij scholen die een aantal dagen per week schoollunch aanbieden is de mediaan 2 dagen in de week.

Figuur 8. Aanbod van schoolmaaltijden Rotterdamse basisscholen in schooljaar 2023-2024

Meestal wordt zowel de lunch als het ontbijt aangeboden voor alle kinderen. Als het een specifieke doelgroep betreft, zijn dit vaak kinderen die zelf geen eten mee hebben of niet ontbeten hebben of is het voor kinderen uit gezinnen met weinig financiële middelen. Op een

⁵ Het Programma Schoolmaaltijden is een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Het Jeugdeducatiefonds en het Rode Kruis organiseren dit programma. Het programma hanteert geen richtlijnen voor gezonde voeding, zoals die van het Voedingscentrum. BRON: <https://schoolmaaltijden.nl/>

school is de lunch enkel voor groep 3-8, op een andere school mogen ouders zelf aangeven of ze mee willen eten van het ontbijt.

Terwijl de lunch in de meeste gevallen gezond is (78.1%), geldt dat maar voor de helft van het ontbijt. Daarbij werd benoemd dat er focus is op dat kinderen eten, en niet op gezond eten. Scholen waarbij ontbijt en/of lunch deels of niet gezond zijn, wordt er ook zoet beleg aangeboden, heeft het te maken met de houdbaarheid van producten en geven ze aan dat de Schijf van Vijf niet altijd haalbaar is.

Zowel de lunch (80.6%) als het ontbijt (83.3%) wordt meestal gefinancierd vanuit het Programma Schoolmaaltijden. Enkele scholen maken ook gebruik van een ouderbijdrage, schoolbijdrage, donaties, externe stichting of een aparte subsidie.

Vorm van de schoolmaaltijd

In tabel 17 worden de huidige vormen van de lunch en het ontbijt beschreven en de tevredenheid daarmee.

Voor zowel lunch als ontbijt wordt in de meeste gevallen gekozen voor een kant-en-klare maaltijd. Waarbij dit voor de lunch meestal wordt verzorgd door een externe partij, gebeurt dit voor het ontbijt het meest door ouders of de school. Voor de lunchvorm is bijna iedereen hier tevreden mee en zouden ze niet of slechts gedeeltelijk overstappen naar een andere vorm. De meeste scholen zouden ook het ontbijt willen behouden. Naast dat het schoolpersoneel vaak betrokken is bij de organisatie van een maaltijd op school, is er ook een rol weggelegd voor ouders, vrijwilligers en maatschappelijke organisaties. Leerlingen en commerciële organisaties worden nog wel eens betrokken bij de lunch, maar minder bij ontbijt.

Tabel 18 beschrijft de verschillende rollen van betrokken bij het ontbijt en de lunch op school. De rollen verschillen van inkoop en administratie, tot het klaarmaken en de levering. Het schoolpersoneel heeft hierbij de meest diverse rollen, terwijl externe organisaties zich met name bezig houdt met het klaarmaken van de lunch en de levering op scholen.

Scholen die nog geen maaltijd aanbieden

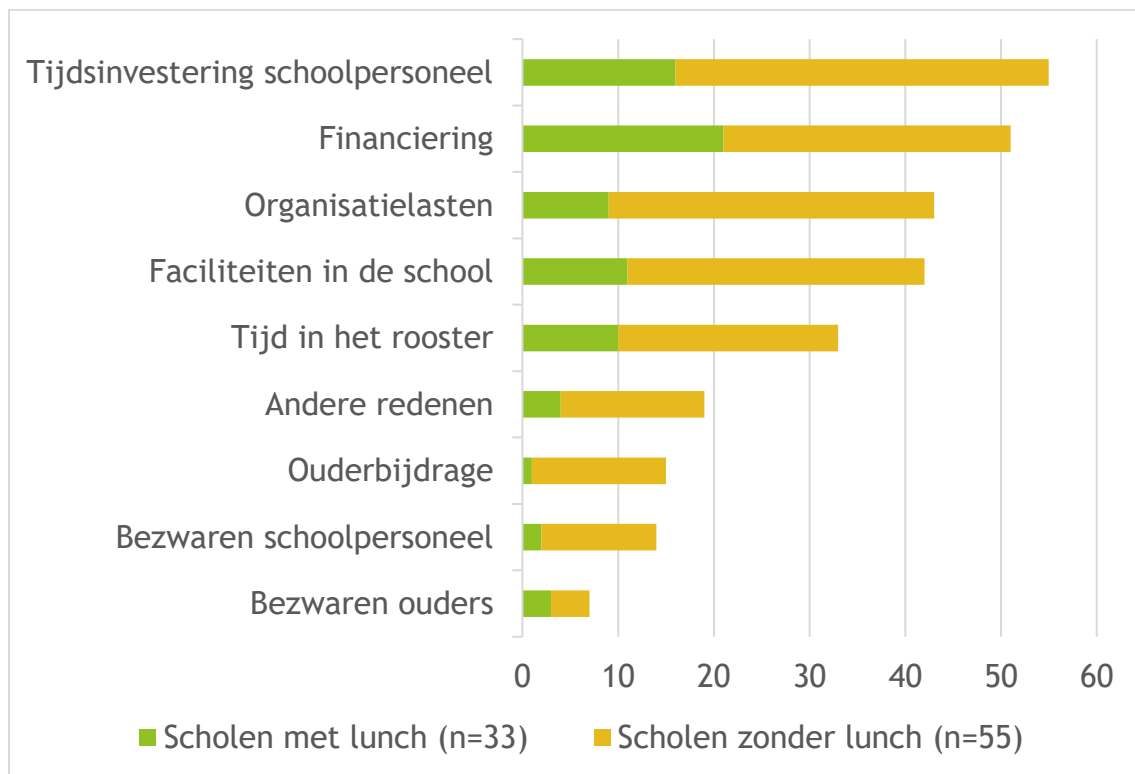
Tabel 19 laat de wens voor maaltijden zien van de 47 scholen die momenteel nog geen schoolmaaltijden aanbieden. 1 op de 3 scholen zou eventueel een maaltijd willen aanbieden, waarvan de meeste scholen de voorkeur hebben voor een gezonde maaltijd. De voorkeur gaat hierbij uit naar een lunch voor alle leerlingen, waarbij de overheidsfinanciering van het Programma Schoolmaaltijden gebruikt zal worden. Daarnaast geven scholen aan dat meerdere subsidies ingezet kunnen worden, maar ze ook hopen op structurele gemeentelijke investering/subsidie, aangezien de middelen vanuit het Programma Schoolmaaltijden niet voldoende zijn.

Haalbaarheid van een gezonde schoollunch

Als scholen een gezonde lunch zouden organiseren, verwachten ze dat gemiddeld 73.5% van de ouders toestemming zal geven om hun kind mee te laten eten (tabel 20). Bij meer dan de helft van de scholen zal er naar verwachting voldoende draagvlak zijn van het schoolpersoneel voor een gezonde schoollunch.

Tabel 21 en figuur 9 laten zien welke obstakels scholen verwachten als zij een gezonde lunch zouden organiseren in de toekomst. Tijdsinspanning van het schoolpersoneel werd het vaakst genoemd, waarbij scholen die op dit moment nog geen lunch hebben dit vaker als een obstakel zien vergeleken met scholen die nu wel al een lunch aanbieden. Dat geldt ook voor de organisatielasten, faciliteiten op school en een eventuele ouderbijdrage.

Andere obstakels die genoemd werden in de open antwoorden hebben betrekken tot de doelgroep, het aanbod van de lunch en de verantwoordelijkheid. Wat betreft de doelgroep geven sommige scholen aan dat de meeste kinderen op hun school genoeg eten krijgen aangezien ouders zelf al voor een lunch zorgen. In het aanbod van een gezonde schoollunch moet ook rekening gehouden worden met allergieën, specifieke diëtenisen en -voorkeuren. Ook werd benoemd door een school dat het niet bij het onderwijs hoort.

Figuur 9. Ervaren obstakels van scholen als ze een gezonde schoollunch zouden willen aanbieden en het verschil tussen scholen die in schooljaar 2023-2024 al wel of niet een schoollunch aanbieden

Waarom scholen wel of niet mee zouden doen?

Scholen is gevraagd wanneer de school absoluut geen gezonde schoollunch zou aanbieden en wat de belangrijkste reden zou zijn om dat wel te doen. Open antwoorden zijn gecategoriseerd en hieronder samengevat.

De twee meest voorkomende redenen waarom scholen absoluut geen gezonde schoollunch zouden aanbieden zijn de hoge organisatielasten en tijdsinvestering en de financiering. De meest genoemde reden is dat scholen geen gezonde schoollunch zouden aanbieden wanneer het te veel organisatielasten met zich meebrengt en te veel tijd kost voor het schoolpersoneel. Daarbij wordt benadrukt dat de werkdruk van docenten niet nog hoger moet worden. Ook wordt benoemd dat de primaire taak van scholen het onderwijs is, en dat de lestijd niet moet lijden onder het aanbieden van een gezonde lunch op school. De tweede reden die het meest wordt genoemd is het stoppen van financiering. Scholen zouden geen gezonde lunch aan willen bieden wanneer ze het zelf moeten financieren als school of als ze bijvoorbeeld ouders om een (te hoge) financiële bijdrage moeten vragen.

De twee belangrijkste redenen die scholen noemen waarom ze wel een gezonde schoollunch zouden aanbieden is dat kinderen daardoor gezond eten en dat alle kinderen genoeg te eten hebben. Scholen geven aan het belangrijk te vinden dat kinderen verantwoord en gezond eten krijgen tijdens de schoollunch, aangezien ze hier ook voordelen van inzien zoals meer concentratie, beter leren en beter welbevinden van het kind. Daarnaast vinden scholen het belangrijk dat er gelijke kansen zijn voor iedereen, waarbij de gezonde schoollunch voor alle kinderen is en kinderen ook genoeg te eten hebben. Dit draagt volgens de scholen bij aan armoedebestrijding en het ondersteunen van ouders.

Conclusie

Discussie

In dit onderzoek is gekeken naar zowel de haalbaarheid als effectiviteit van een gezonde schoollunch op basisscholen in Rotterdam. Hieronder worden bevindingen van het onderzoek besproken en samengevat wat betreft de implementatie en effecten van de gezonde schoollunch tijdens de pilot, het huidige aanbod in Rotterdam en de algemene haalbaarheid van een gezonde schoollunch.

Implementatie van de gezonde schoollunch

Alle scholen in de pilot kiezen voor een kant-en-klare lunch van een externe aanbieder met een combinatie van warme, koude en broodmaaltijden. Op sommige scholen hadden ouders een rol bij het uitdelen van de lunch. Het alternatief van een zelfsmeerlunch of een buffet was minder aantrekkelijk.

Uit de pilot blijkt dat kinderen niet altijd meedoen. Ze vinden de gezonde schoollunch minder lekker dan hun eigen lunch van huis en veel kinderen nemen dan ook lunch vanuit huis mee. Toch worden er door ouders en docenten in vragenlijsten meer redenen genoemd om wel mee te doen dan om niet mee te doen, bijvoorbeeld dat kinderen met de schoollunch gezond eten en allemaal hetzelfde krijgen. De gezonde lunch zorgt er ook voor dat kinderen nieuwe dingen gaan proeven: 78.8% van de kinderen heeft wel eens iets gegeten wat diegene nog niet kende.

Ouders en schoolpersoneel hebben hun tevredenheid gescoord op een aantal aspecten van de gezonde schoollunch. Over het algemeen zijn ouders en schoolpersoneel het meest tevreden over de sfeer in de klas tijdens de gezonde lunch, bijvoorbeeld dat kinderen samen eten. Ze zijn het minst tevreden over de smaak van het eten. Op sommige scholen is de tijdsinvestering en belasting voor het schoolpersoneel te hoog, terwijl op andere scholen de organisatie goed verloopt. De groepsdynamiek tussen kinderen onderling, maar ook met docenten en ouders kan beïnvloeden of kinderen juist wel of niet mee eten wordt aangegeven door schoolpersoneel. Over het algemeen wordt door zowel ouders en schoolpersoneel benoemd dat gewenning rondom zowel de organisatie en het eten van de gezonde schoollunch tijd nodig heeft.

Uit de groepsgesprekken met zowel ouders als schoolpersoneel blijkt dat een gezonde schoollunch over het algemeen een goed initiatief wordt gevonden, met name voor de kinderen die het echt nodig hebben. Ouders en schoolpersoneel vinden het echter ook belangrijk dat het een passend lunchconcept is, zodat kinderen ook daadwerkelijk de lunch eten. De voorkeur van de meeste kinderen, ouders en docenten gaat uit naar een warme lunch of een combinatie van warme lunches en koude of broodmaaltijden.

De drie basisscholen die de eerste helft van schooljaar 2023-2024 de lunch hebben ontvangen vanuit de pilot, zijn het tweede helft van het schooljaar doorgegaan met het aanbieden van een gezonde schoollunch voor twee dagen in de week, gefinancierd vanuit het Programma Schoolmaaltijden. Dit werd positief ervaren door ouders en ouders zouden in volgende

schooljaren ook graag zien dat school een gezonde lunch aanbiedt. Na de pilot blijken drie van de vijf scholen de intentie te hebben om door te gaan met het aanbieden van een gezonde schoollunch.

Qua betaalbaarheid gebruiken scholen voor continuering de financiering van het Programma Schoolmaaltijden. Dit is echter niet toereikend om vier dagen een gezonde schoollunch aan te bieden. In de vragenlijst geeft 2 op de 5 ouders aan wel bij te willen dragen aan een gezonde schoollunch, terwijl in de groeps gesprekken naar voren komt dat een ouderbijdrage niet haalbaar is op de pilotscholen vanwege veel armoede.

Effecten van de gezonde schoollunch

Gekeken naar de beginsituatie, voldoet de lunch die kinderen meenemen vanuit huis voor veel kinderen niet aan de richtlijnen voor gezonde voeding. Een gezonde schoollunch kan daarom bijdragen aan gezondheid van kinderen en mogelijk aan gezondere leefgewoonten.

Uit de pilot blijkt dat kinderen meer groente eten tijdens de gezonde schoollunch. Ook nemen ze minder zoete dranken mee en eten ze meer noten. Er zijn kleine, positieve veranderingen gevonden in de smaakvoorkeur voor groente en fruit, zo geeft de helft van de kinderen aan fruit lekkerder te vinden na de gezonde schoollunch vergeleken met voor de lunch en rapporteert meer dan de helft van de ouders een toename in smaakvoorkeur voor groente. Wel moet er verder gekeken worden naar ongewenste gevolgen zoals het eten van meer snacks, zoals koek en cake, het minder meenemen van fruit en het minder eten van ontbijt. Hier zijn nog geen verklaringen voor gevonden in de aanvullende groeps gesprekken met ouders en schoolpersoneel. De significante verschillen rondom het drinken van water en het niet meenemen van drinken zouden wellicht kunnen komen doordat dit niet geobserveerd is vanwege de gezonde schoollunch ondanks dat kinderen het wel zelf bij hadden. Er zijn geen verdere verklaringen voor gevonden in de aanvullende groeps gesprekken met ouders en schoolpersoneel.

Er zijn daarnaast geen significante verschillen gevonden op andere soorten snacks, soorten brood of broodbeleg. Ook vonden we geen significante verschillen tussen voor- en nameting wat betreft ervaren gezondheid.

Tussen voor- en nameting bleken er geen verschillen te zijn in hoe ouders rapporteren over financiële stress, maar geven ouders en schoolpersoneel in de groeps gesprekken wel aan dat het aanbieden van een gratis, gezonde schoollunch met name fijn is voor de gezinnen waar meer armoede is en het niet vanzelfsprekend is dat kinderen (gezond) eten meenemen naar school. Al geven ouders 'dat het geld scheelt' niet vaak als reden om hun kind mee te laten doen aan de gezonde schoollunch, schoolpersoneel spreekt hierbij in de groeps gesprekken over schaamte bij zowel ouders als kinderen rondom dit onderwerp en geven aan dat het daarom juist goed is dat de gezonde schoollunch aangeboden wordt voor de hele school en niet alleen de kinderen die het nodig hebben.

Wat betreft factoren in de klas, zoals concentratie, gezelligheid en sfeer, scoren kinderen lager op de stelling dat ze zich op hun gemak voelen in de klas bij de nameting vergeleken met de voormeting. Docenten rapporteren deze verschillen tussen voor- en nameting niet en

in de groepsgesprekken is er ook geen verklaring voor gevonden. Voor andere klasfactoren zijn geen significante verschillen gevonden.

Huidige aanbod in Rotterdam

Als we kijken naar alle basisscholen in Gemeente Rotterdam, biedt bijna de helft een schoolmaaltijd aan in schooljaar 2023-2024 en het merendeel gebruikt daarvoor de financiering vanuit het Programma Schoolmaaltijden. In totaal biedt bijna 40 % van de basisscholen al een vorm van schoollunch aan en meerdere scholen staan daar voor open in de toekomst. De schoollunch die nu al wordt aangeboden is in de meeste gevallen gezond, terwijl dat niet geldt voor het ontbijt. Van de scholen die nu nog geen maaltijd aanbieden, zou 1 op de 3 scholen dat wel willen waarbij de voorkeur dan ook uitgaat naar een gezonde lunch.

Als scholen een gezonde lunch zouden organiseren, verwachten ze dat gemiddeld driekwart van de ouders toestemming zal geven om het kind mee te laten eten. Wel zien scholen een aantal obstakels om een gezonde schoollunch aan te bieden, met name tijdsinvestering, financiering, organisatielasten en faciliteiten in de school.

Conclusie

Uit het onderzoek kunnen we concluderen dat een gezonde schoollunch nodig blijkt te zijn en positieve verandering kan opleveren. Er is animo en bereidheid voor een gezonde schoollunch bij kinderen, ouders en scholen, maar er zijn ook nog obstakels om te overwinnen.

Dit onderzoek heeft geleid tot verschillende implicaties voor beleid en praktijk, maar ook mogelijkheden voor vervolgonderzoek. Die zijn hieronder beschreven.

Implicaties voor beleid en praktijk

Vanuit dit onderzoek kunnen we verschillende implicaties geven voor zowel beleid als praktijk. Hieronder volgen een aantal implicaties die kunnen bijdragen aan het vormgeven van effectief beleid en het optimaliseren van praktische implementaties:

- Ervaren obstakels zijn lager bij scholen die wel al een lunch verzorgen vergeleken met scholen die dat nog niet doen. Duidelijke informatie over wat er komt kijken bij het organiseren van een gezonde schoollunch is daarom noodzakelijk.
- In beleid moet rekening gehouden worden met de ervaren obstakels door scholen en ingezet worden op het minimaliseren van de obstakels voor een succesvolle implementatie.
- Ongewenste gevolgen van een gezonde schoollunch, zoals het minder vaak ontbijt eten, zijn belangrijk om in de gaten te houden en op te acteren waar nodig.
- Het is belangrijk om het aanbod van de lunch af te stemmen op de voorkeur en wens van ouders en kinderen, zodat het ook daadwerkelijk gegeten wordt. Kinderen kiezen snel voor de lunch van thuis als ze het aanbod op school niet lekker vinden.

- Een gezonde schoollunch kan een groot verschil maken voor een deel van de kinderen van wie de lunch van thuis niet voldoet aan de richtlijnen voor gezonde voeding of die de mogelijkheden vanuit huis niet hebben om een gezonde lunch mee te geven.
- Het is belangrijk om ouders mee te nemen in het proces van de uitwerking van het lunchconcept en het aanbod op de school, bijvoorbeeld via vertegenwoordiging vanuit de ouderraad. Er moet namelijk draagvlak zijn voor een gezonde schoollunch en ouders zijn geneigd om een lunch van thuis mee te blijven geven.
- Doordat kinderen zelf lunch meenemen vanuit huis, eten niet alle kinderen hetzelfde op school. Er is wellicht meer stigma bij de kinderen die wel een lunchtrommel pakken.
- De wens en bereidheid is aanwezig bij veel Rotterdamse basisscholen om een (gezonde) schoollunch aan te bieden.
- Het was relatief gemakkelijk om voor elke school een aanbieder te vinden, al was dit niet altijd een aanbieder uit de buurt van de school. Bij opschaling is het goed om zowel naar aanbieders binnen en buiten de buurt van een school te kijken, zodat het logistiek haalbaar is.
- Een gezonde schoollunch kan bredere impact hebben op andere beleidsthema's zoals de inzetbaarheid van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, ouderbetrokkenheid en het tegengaan van voedselverspilling.
- Ouders kunnen mogelijk een rol spelen bij de gezonde lunch op school, bijvoorbeeld bij het uitdelen van de lunch. Dit is ook ontlastend voor de school wat betreft organisatie en tijdsinvestering van het schoolpersoneel.
- De voornaamste reden waarom kinderen niet mee-eten is dat ze de aangeboden lunch niet lekker vinden. Aan de ene kant heeft gewenning tijd nodig en leren kinderen nieuwe dingen te eten. Aan de andere kant kan een (beperkte) keuzemogelijkheid er wellicht voor zorgen dat meer kinderen mee-eten.
- De landelijke subsidie die door veel scholen wordt gebruikt om een schoolmaaltijd aan te bieden is vaak niet voldoende om de hele week een gezonde schoollunch te verzorgen. Het is belangrijk om de verschillende mogelijkheden voor financiering van schoollunches te inventariseren.

Mogelijkheden voor vervolgonderzoek

De verzamelde data in dit onderzoek biedt waardevolle inzichten zoals beschreven in dit rapport, maar geeft ook nog mogelijkheden voor vervolgonderzoek. Hoewel de huidige analyses zich hebben gericht op de beginsituatie, verschillen als gevolg van de gezonde schoollunch, en de haalbaarheid op verschillende aspecten, blijven er andere relevante vragen onbeantwoord. Hieronder staan een aantal suggesties voor aanvullend of verdiepend vervolgonderzoek:

- Analyses per school op zowel effectuitkomsten als ervaringen met implementatie
- Verdiepende kwalitatieve analyses op de groepsgesprekken met zowel ouders als schoolpersoneel

- Verschillen tussen kinderen met verschillende sociodemografische kenmerken, zoals leeftijd, geslacht of migratieachtergrond
- Verschillen tussen kinderen die wel of niet hebben deelgenomen aan de gezonde schoollunch
- Aanvullend (kwalitatief) onderzoek naar de ongewenste gevolgen van een gezonde schoollunch, zoals minder vaak ontbijt eten